

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи**

**Третинна профілактика домашнього
насильства**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 201м групи

Патрабой Катерина Олександрівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,

асистент **Білик Н.М.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № від «__» _____ 2025 року

Зав. кафедрою _____ проф. Тимчук Л.І.

АНОТАЦІЯ

Патрабой К.О. Третинна профілактика домашнього насильства – кваліфікаційна робота.

У роботі досліджено сутність, форми, види та прояви домашнього насильства на основі вітчизняних нормативно-правових актів і міжнародних документів, а також проаналізовано психологічні та соціальні наслідки насильства для постраждалих осіб. Також розглянуто напрями соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства, особливості взаємодії спеціалізованих служб підтримки та значення соціальної профілактики як ключового інструменту запобігання насильству в сім'ї.

Проблема домашнього насильства залишається важливою як в Україні, так і в усьому світі. Це дослідження допоможе глибше зрозуміти причини, наслідки та ефективні стратегії боротьби з домашнім насильством. Отримані результати можуть стати основою для розробки нових програм профілактики і втручання, а також для вдосконалення законодавства та політичних заходів у цій сфері.

Ключові слова: домашнє насильство, нормативно-правова база, міжнародні документи, захист постраждалих, профілактика.

ABSTRACT

Patraboі K.O. Tertiary Prevention of domestic violence – Qualification Thesis.

The paper examines the essence, forms, types and manifestations of domestic violence based on domestic legal acts and international documents, and also analyzes the psychological and social consequences of violence for victims. It also examines the areas of social work with victims of domestic violence, the features of interaction between specialized support services and the importance of social prevention as a key tool for preventing domestic violence.

The problem of domestic violence remains important both in Ukraine and worldwide. This study will help to better understand the causes, consequences, and effective strategies to combat domestic violence. The results obtained can serve as a basis for the development of new prevention and intervention programs, as well as for improving legislation and policy measures in this area.

Keywords: domestic violence, regulatory framework, international documents, protection of victims, prevention.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ К.О. Патрабой

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ.....	8
1.1 Форми, види та прояви домашнього насильства.....	8
1.2. Психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства.....	15
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	28
2.1. Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства в Україні.....	28
2.2. Соціальна профілактика як ключовий метод соціальної роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.....	41
Висновки до розділу 2.....	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Домашнє насильство — одна з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини, що спричиняє серйозні психологічні, соціальні та правові наслідки. За офіційними даними, щороку тисячі громадян України, переважно жінки та діти, зазнають різних форм насильства у сімейному середовищі. Значна частина випадків залишається не виявленою або замовчуваною через соціальні стереотипи, страх, економічну залежність або недовіру до правоохоронних і соціальних служб. В умовах сучасних трансформацій українського суспільства, посилення економічної напруги, міграційних процесів та наслідків воєнного стану, проблема домашнього насильства набуває ще більшої гостроти, оскільки населення переживає підвищений рівень стресу, втрату соціальної стабільності й психологічну травматизацію.

Особливої важливості дане питання набуває у контексті євроінтеграційного курсу України, що передбачає впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини, зокрема положень Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок і домашнім насильством (Стамбульської конвенції). Незважаючи на наявність законодавчих актів, які регулюють сферу протидії домашньому насильству, на практиці існує низка проблем: недостатня ефективність взаємодії органів соціального захисту, поліції, медичних установ; обмежена кількість притулків та кризових центрів; низький рівень правової обізнаності постраждалих; відсутність комплексних програм соціальної профілактики, які враховують психологічні, економічні та культурні аспекти.

Домашнє насильство спричиняє довготривалі негативні наслідки для психоемоційного стану людини, призводить до розвитку посттравматичних стресових розладів, депресії, втрати соціальних ролей і дезадаптації в суспільстві. Постраждала особа часто стикається з ізоляцією, втратою

впевненості у власних силах та залежністю від кривдника. З огляду на це, особливого значення набуває діяльність соціальних працівників, яка спрямована не лише на надання підтримки та захисту, але й на попередження повторних випадків насильства через профілактичні заходи, відновлення психологічного благополуччя, соціальної стабільності та формування навичок самозахисту.

Актуальність дослідження підсилюється потребою у розробці нових, науково обґрунтованих підходів до профілактики домашнього насильства, впровадженні інтегрованих моделей соціальної роботи, що поєднують правову, психологічну, реабілітаційну, освітню та інформаційну підтримку. Важливо не лише реагувати на факти насильства, але й формувати превентивні механізми, які сприятимуть зміні суспільних установок, підвищенню рівня правової культури населення, розвитку гендерної рівності та безпечного сімейного середовища. Таким чином, дослідження профілактики домашнього насильства в системі соціальної роботи є надзвичайно актуальним, має значне практичне значення та спрямоване на вирішення однієї з найболючіших соціальних проблем сучасної України.

Проблематика домашнього насильства широко досліджується українськими вченими з позицій права, соціальної роботи, психології, педагогіки та медицини. Аналіз наукових підходів свідчить про багатоаспектність цього явища та необхідність міждисциплінарного підходу до його вивчення.

О. Кочемировська та Г. Христова зосереджують увагу на міжнародних стандартах надання соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства, аналізують досвід зарубіжних країн та формують рекомендації щодо адаптації цих стандартів в Україні. Науковці акцентують на необхідності впровадження єдиних підходів до надання соціальної допомоги та реабілітації постраждалих осіб. К. Гурковська вивчає міжнародний досвід протидії домашньому насильству, підкреслюючи важливість інтеграції українського законодавства з європейськими нормами та створення ефективних механізмів міжвідомчої взаємодії. Н. Максимова та К. Мілютіна досліджують соціально-психологічні аспекти насильства, зокрема психологічний портрет кривдника і

жертви, механізми формування залежних стосунків, вплив насильства на психічне здоров'я постраждалих.

Л. Повалій аналізує концептуальні основи насильства в сім'ї та виділяє ключові теоретико-методичні підходи до вивчення цього явища, наголошуючи на важливості міжвідомчої взаємодії у його подоланні. О. Гузій акцентує на ролі медичних працівників у виявленні та запобіганні насильству над дітьми, обґрунтовує необхідність медико-соціального підходу для надання допомоги постраждалим. Т. Журавель, О. Кочемировська., М. Ясеновська розробили методичні рекомендації щодо попередження та виявлення випадків насильства над дітьми, підкреслюючи важливість освітньої профілактики та створення системи раннього реагування.

Я. Юрків досліджує насильство щодо дітей у сім'ї як соціально-педагогічну проблему, акцентуючи на важливості соціального супроводу сімей, що перебувають у групі ризику. М. Бондаренко та К.Кальницька вивчають причини та ознаки домашнього насильства, пропонуючи ефективні методи його попередження, спрямовані на соціальну роботу в громадах.

Таким чином, вітчизняні науковці зробили вагомий внесок у дослідження проблем домашнього насильства, приділяючи увагу правовим, соціальним, психологічним та педагогічним аспектам. Однак потребують подальшого розвитку питання інтегрованої соціальної профілактики, міждисциплінарної взаємодії та впровадження сучасних моделей соціальної роботи з постраждалими.

Об'єкт – домашнє насильство.

Предмет – третинна профілактика домашнього насильства в соціальній роботі.

Мета роботи – дослідити вплив домашнього насильства на стан постраждалої особи, визначити напрями профілактики у роботі з постраждалими від домашнього насильства.

Завдання:

1. Охарактеризувати види, форми та прояви домашнього насильства.
2. Визначити психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства для постраждалої особи.
3. Узагальнити напрями соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства в Україні.
4. Дослідити методи соціальної профілактики у сфері протидії домашньому насильству.

Методи дослідження:

1. Аналіз літератури: систематичний огляд наукових публікацій, законодавчих актів, звітів міжнародних організацій.
2. Практичні методи: глибокі інтерв'ю з постраждалими, працівниками соціальних служб, фахівцями соціальної роботи.
3. Кількісні методи: аналіз статистичних даних про поширеність домашнього насильства, опитування вразливих груп населення.
4. Комплексний підхід: поєднання різних методів для отримання більш об'єктивної картини.

Наукова новизна полягає в систематизації сучасних підходів до соціальної профілактики домашнього насильства, а також у визначенні інноваційних моделей соціальної підтримки постраждалих осіб, що спрямовані на підвищення їх психологічної стійкості та відновлення соціального функціонування. Вперше запропоновано систему соціально-профілактичної роботи, яка інтегрує психологічну, правову та реабілітаційну підтримку.

Практичне значення полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності центрів соціальних служб, кризових кімнат, притулків для постраждалих від домашнього насильства, а також у роботі фахівців соціальної роботи і психологів. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення програм соціальної профілактики, розробки тренінгів і методичних матеріалів для фахівців, а також у просвітницькій діяльності щодо запобігання домашньому насильству.

Апробація дослідження. Результати проведеного дослідження апробовані у вигляді тез на студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 12-15 травня 2025 р. «Психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства».

Структура роботи. Робота містить: вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел із 41 найменування, додатки. Загальний обсяг 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ

1.1 Форми, види та прояви домашнього насильства

Історія людства ясно показує, що саме в сім'ї формуються основи людського існування, ставлення до соціального та природного середовища, а також духовні, моральні та світоглядні цінності. Психологічне здоров'я сім'ї впливає на особистість, її долю, життєвий шлях та уявлення про майбутню модель родини. Тому очевидно, що домашнє насильство, його поширення та виникнення нових форм і проявів, не лише руйнує гармонію, злагоду й здоров'я членів родини, а й є однією з причин негативного психологічного клімату в суспільстві.

Домашнє насильство — це серйозна соціальна проблема, яка зачіпає мільйони людей по всьому світу. Це не просто особисте лихо, а системне явище, що потребує колективних зусиль для вирішення. Воно може проявлятися в різних формах: фізичної агресії, психологічного тиску, економічного приниження. Жертви домашнього насильства часто відчують страх, сором та безпорадність.

Домашнє насильство є глобальною проблемою, що протягом десятиліть залишається в центрі уваги юристів, науковців та практиків на міжнародному та національному рівнях. У наукових джерелах існує низка різних визначень цього явища. Поняття «домашнє насильство» складається з двох основних елементів: по-перше, це подія, що відбувається в межах родини, по-друге, це негативний вплив, коли один або кілька членів сім'ї застосовують насильство до іншої особи чи осіб.

Вчений Я. Юрків надає таке визначення насильства в сім'ї: це умисні дії одного члена родини щодо іншого, які можуть бути фізичними, сексуальними, психологічними чи економічними, і які порушують його конституційні права та

свободи, завдаючи йому моральної шкоди та шкоди фізичному чи психічному здоров'ю [39].

Інший науковець, І. Ботнаренко, пропонує своє трактування домашнього насильства. На його думку, це систематичний, протиправний вплив фізичного чи психологічного характеру з боку однієї особи на іншого члена сім'ї, що здійснюється всупереч його волі, порушуючи конституційні права і свободи людини, і може призвести до моральної шкоди або значних фізичних чи психічних ушкоджень, а також загрожує безпеці та гармонії в родині. Водночас, у цьому визначенні акцент робиться лише на порушеннях конституційних прав, без згадки економічного насильства та інших форм [4].

Вчена О. Бондаренко вважає, що психологічне насильство над жінкою виникає через відсутність поваги кривдника до жертви. Однак, на нашу думку, це трактування є не зовсім точним, адже в деяких випадках кривдник може усвідомлювати, що жертва досягла більше, ніж він сам, і, хоча глибоко в душі поважає її за це, все ж намагається самореалізуватися будь-яким доступним йому способом. [2].

Дослідниця Т. Малиновська приділяє значну увагу вивченню проблеми домашнього насильства і є автором багатьох важливих наукових праць у цій сфері. Одне з її визначень домашнього насильства звучить так: це умисні, систематичні акти протиправного фізичного, психологічного, сексуального та економічного впливу на близьких осіб, що здійснюються всупереч їх волі з метою здобуття влади та контролю над ними. Такі дії призводять до різноманітних страждань, порушень здоров'я, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.[21].

В. Нестерчук навів погляди інших науковців на формування сутності поняття домашнього насильства. Зокрема, Н. Щербак вважає, що це «силовий вплив однієї людини на іншу, який виявляється через застосування сили, тобто примусовий контроль». В. Яременко та О. Сліпушко зазначають, що «насильство — це застосування фізичної сили з метою досягнення певних цілей». Водночас

В. Оржеховська акцентує увагу на тому, що насильство є чинником примусового контролю, який одна людина здійснює над іншою.[22].

Домашнє насильство також називають насильством із боку близької людини [23].

Домашнє насильство – це умисні дії негативного характеру, що вчиняються у сімейних стосунках членом сім'ї, кровним родичем або між людьми, яких пов'язують емоційні, шлюбні, інтимні стосунки [37].

Домашнє насильство також може бути проявом гендерного насильства, що завдає психологічної, фізичної чи сексуальної шкоди. Це прихована форма насильства, яка часто залишається поза увагою, зокрема стосовно вагітних жінок.[40, 9].

Отже, домашнє насильство – низка протизаконних дій психологічного, економічного, сексуального, фізичного характеру, котрі відбуваються між подружжям, парою у романтичних стосунках, родичами, батьками та дітьми, чи просто людьми, які проживають на одній території.

Форми домашнього насильства можуть бути різноманітними та часто маскуються під звичайні стосунки, роблячи їх важкими для виявлення.

Фізичне насильство — це відкрите проявлення агресії, яке залишає видимі сліди на тілі, як-от синці, переломи, побої, що є лише верхівкою айсберга.

Психологічне насильство — це повільне отруєння душі, яке залишає невидимі рани. Постійні образи, приниження, залякування і маніпуляції руйнують самооцінку і підривають віру в себе.

Сексуальне насильство — це серйозне порушення інтимних кордонів, що завдає глибокої психічної травми. Примусові сексуальні акти, домагання та контроль над репродуктивним здоров'ям є проявами крайньої неповаги та зневаги до людини.

Економічне насильство — це прихована форма контролю, яка обмежує фінансову незалежність жертви. Контроль за грошима та обмеження доступу до роботи роблять людину залежною та беззахисною.

Домашнє насильство – це не просто конфлікт всередині чотирьох стін, це глибока рана, що пронизує тканину суспільства. Це не лише особиста трагедія, що відбувається за зачиненими дверима, а явище, яке пронизує соціальну структуру суспільства та впливає на його моральне, психологічне й демографічне здоров'я. Воно руйнує базові цінності людського співжиття – довіру, безпеку, любов та взаємоповагу, які є основою стабільної родини та розвиненої держави. Коли в сім'ї панує насильство, страждає не лише конкретна особа – формується атмосфера страху, недовіри й приниження, що створює умови для соціальної ізоляції, психологічних травм і передачі насильницьких моделей поведінки наступним поколінням.

Проблема домашнього насильства є настільки гострою для суспільства, оскільки вона не обмежується межами однієї сім'ї. Наслідки цього явища відображаються у збільшенні рівня злочинності, соціальної напруги, погіршенні психічного здоров'я населення, зростанні кількості соціально незахищених осіб та економічних витрат держави. Домашнє насильство породжує глибокі психологічні травми, які впливають на здатність людини до соціальної адаптації, професійного розвитку, формування здорових міжособистісних стосунків.

У сучасних умовах, коли суспільство декларує пріоритет прав людини та рівність, наявність домашнього насильства є індикатором соціальної дисфункції та свідченням того, що значна частина населення потребує захисту та підтримки. Тому дослідження даного явища є життєво необхідним для формування ефективної системи профілактики та соціального втручання, здатної зупинити цикл насильства й створити безпечне середовище для кожного громадянина.

По-перше, домашнє насильство – це циклічне явище. Воно передається з покоління в покоління, як хвороблива спадщина. Діти, які зростають в атмосфері насильства, часто повторюють ці моделі поведінки у своїх власних сім'ях. Це створює замкнене коло, яке важко розірвати.

По-друге, домашнє насильство призводить до соціальної ізоляції. Постраждалі від насильства часто бояться звернутися за допомогою, соромляться розповісти про свої проблеми. Вони відчують себе самотніми і

безпорадними. Це ще більше поглиблює їхню залежність від насильника і ускладнює вихід із ситуації.

По-третє, наслідки домашнього насильства відчуються на всіх рівнях суспільства. Фізичні травми, психічні розлади, зниження якості життя – це лише деякі з наслідків, які несе з собою насильство в сім'ї. Крім того, домашнє насильство призводить до втрати довіри до інститутів влади, до соціальних зв'язків, до самого себе.

Ситуація насильства часто замовчується, тому що воно зазвичай відбувається за закритими дверима, приховане від сторонніх очей. Також, можливо, тому, що часто це вважається особистою справою кожної сім'ї. Але домашнє насильство – це не приватна проблема, це проблема всього суспільства.

Щоб подолати цю проблему, необхідно вживати комплексних заходів. По-перше, необхідно підвищувати обізнаність суспільства про домашнє насильство, руйнувати стереотипи і табу. По-друге, необхідно забезпечити постраждалим від насильства доступ до якісної психологічної та юридичної допомоги. По-третє, необхідно працювати з насильниками, допомагаючи їм змінити свою поведінку. І, нарешті, необхідно створювати в суспільстві атмосферу нульової толерантності до насильства.

Проблема домашнього насильства є гострою для сучасного суспільства, що вимагає комплексного та системного підходу до її вирішення. Важливу роль у цій боротьбі відіграє нормативно-правова база, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Україна, як і інші країни, є учасником низки міжнародних договорів, які спрямовані на боротьбу з насильством, зокрема домашнім. Серед них:

- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW): Цей документ зобов'язує держави-учасниці вживати заходів для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, включаючи насильство.

- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з ними (Стамбульська конвенція): Цей документ встановлює всеосяжний рамковий механізм для запобігання

насилъству стосовно жінок і домашньому насилъству, переслідування винних і захисту постраждалих від насилъства

Україна, як і багато інших країн світу, визнає серйозність проблеми домашнього насилъства та активно вживає заходів для її подолання. Одним із основних документів у цій сфері є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насилъству». Згідно з цим законом, домашнє насилъство визначається як діяння (дії або бездіяльність), що включають фізичне, сексуальне, психологічне чи економічне насилъство. Воно може бути вчинене в межах сім'ї, між родичами, колишнім або теперішнім подружжям, а також між іншими особами, які спільно проживають або проживали однією сім'єю, але не перебувають у родинних чи шлюбних стосунках. Важливо зазначити, що це визначення поширюється також на погрози здійснення таких діянь, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчиняє насилъство, в тому ж місці, що й потерпіла.

Закон передбачає широкий спектр захисних заходів для постраждалих від насилъства, таких як:

- Тимчасовий притулок: надання безпечного місця проживання для постраждалих від насилъства та їхніх дітей.
- Заборонний припис: заборона кривднику наближатися до місця проживання.
- Вилучення зброї: вилучення зброї та інших предметів, які можуть бути використані для вчинення насилъства.
- Психологічна допомога: надання психологічної допомоги постраждалим від насилъства для подолання наслідків насилъства.

Крім того, в Україні діє низка інших нормативно-правових актів, які стосуються проблеми домашнього насилъства, таких як Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо.

Згідно з ч. 1 ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), вчинення домашнього насилъства визначається як

умисне здійснення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру. Це включає застосування насильства, що не призвело до тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має законне право, а також інші дії, що можуть або вже завдали шкоди фізичному чи психічному здоров'ю потерпілого. [13].

В Особливій частині Кримінального кодексу України наводиться трактування поняття «насильство». Згідно з законодавчим визначенням, насильство — це фізичний вплив на організм потерпілого, який може проявлятися у нанесенні удару, позбавленні чи обмеженні особистої свободи, завданні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості або навіть призвести до смерті [15].

Незважаючи на наявність значної нормативно-правової бази, проблема домашнього насильства в Україні залишається актуальною. Серед основних проблем можна виділити:

1. Низький рівень обізнаності населення про свої права та можливості отримати допомогу.
2. Страх постраждалих від насильства перед насильником та соціальна стигматизація.
3. Недостатнє фінансування програм з протидії домашньому насильству.
4. Не завжди ефективна робота правоохоронних органів.

Для ефективної боротьби з домашнім насильством необхідно:

- Посилювати профілактичну роботу: Проводити інформаційні кампанії, навчати фахівців різних сфер, працювати з молоддю.
- Сприяти декриміналізації жертв: Зняти з постраждалих від насильства відповідальність за те, що сталося з ними.
- Покращувати координацію дій різних органів: Створити ефективну систему міжвідомчої взаємодії.

- Забезпечити доступність допомоги для постраждалих від насильства: Розширювати мережу притулків, центрів соціальної допомоги, психологів.

Нормативно-правова база України та міжнародні документи створюють міцний фундамент для боротьби з домашнім насильством. Однак, для досягнення реальних результатів необхідно постійно працювати над вдосконаленням законодавства, підвищенням обізнаності населення та забезпеченням ефективної реалізації існуючих механізмів захисту постраждалих від насильства. Лише спільними зусиллями ми зможемо побудувати суспільство, вільне від насильства.

1.2. Психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства

Сьогодні існує кілька теорій, які намагаються пояснити причини домашнього насильства. У багатьох країнах це явище розглядається як серйозна соціальна проблема, яка привертає увагу як академічних, так і практичних дисциплін.

У західній науці виділяють три основні точки зору щодо складних аспектів домашнього насильства. Перша з них — соціокультурний підхід, який розглядає проблему як наслідок соціальних структур, культурних норм і систем цінностей, що створюють умови для того, щоб насильство, зокрема щодо жінок, було толерованим або навіть заохочуваним. Цей підхід ґрунтується на теоріях соціального конструювання, які вказують на роль суспільних уявлень і практик у формуванні ставлення до насильства.

Друга перспектива зосереджується на структурі сім'ї. Теорія сімейних систем розглядає домашнє насильство через призму комунікативних стратегій, що існують у межах сімейних стосунків. Згідно з цією теорією, насильство є результатом порушень у процесі формування внутрішньосімейного простору,

що веде до проблем в комунікації та конфліктів. Наприклад, на основі цієї теорії розвивається практика подружнього ко-консультування, спрямована на покращення комунікації та усунення непорозумінь у стосунках.

Третій погляд на проблему домашнього насильства виникає як логічний висновок з практики індивідуального консультування. Цей підхід розглядає агресивну поведінку чоловіка та створення страхітливих ситуацій у сім'ї як результат психологічної травми, яку він пережив у дитинстві. Це відображається в концепції посттравматичного стресу, депресії, заниженої самооцінки, а також у наявності нарцисизму та особистісних розладів у дорослому віці. Такий підхід частково підтримує попередній погляд на сім'ю як на транслятора культурних норм, вироблених суспільством.

Соціологічні підходи вказують на соціокультурну обумовленість насильства, вважаючи її основним чинником. Відповідно до цього погляду, насильство є стереотипом типових сімейних стосунків у певній популяції, що формується через виховання, а також через вплив соціальних чинників, таких як індивідуальний соціально-економічний статус, сімейні умови, безробіття та погані житлові умови [5].

У теорії та практиці соціальної роботи нині існує кілька різних підходів до пояснення причин домашнього насильства. Один з них фокусується на впливі психологічних або психосоціальних чинників, таких як травми, особистісні особливості або психічні розлади, що можуть бути причиною агресивної поведінки. Інші підходи підкреслюють вплив ситуаційних чинників, таких як наркотичне або алкогольне сп'яніння, економічні труднощі, залежність з боку жертви, провокаційна поведінка потерпілого, а також нестабільність або напруженість в навколишньому середовищі, яка може сприяти виникненню насильства в родині.

З психологічного погляду домашнє насильство можна розглядати як наслідок негативного особистого життєвого досвіду, такого як «дитяча травма», алкоголізм, психопатологія або, парадоксально, як симптом сімейного неблагополуччя, що стабілізує сімейну систему. Жорстоке поводження може

бути результатом деструктивних сімейних взаємодій, де один із членів родини сприймається як девіантний, незалежно від наявності чи відсутності специфічних психосоматичних або поведінкових характеристик. З точки зору системної сімейної психотерапії, насильство в сім'ї є індикатором дисфункції сімейної системи. Коли проблеми в сімейних стосунках не вирішуються, насильство набуває хронічного або циклічного характеру. [20].

Міждисциплінарні підходи до вивчення домашнього насильства включають психобіологічний, соціально-психологічний і соціально-структурний:

1. Психобіологічний підхід вважає насильницьку поведінку результатом психологічних розладів та патологічних рис особистості.
2. Соціально-психологічний підхід трактує насильство як наслідок соціалізації, де дитина, спостерігаючи насильство в родині, може перенести ці моделі поведінки в майбутнє.
3. Соціально-структурний підхід акцентує на соціальних та економічних факторах, таких як бідність, безробіття та нерівність, що сприяють насильству як способу вирішення конфліктів. [24].

Є три основні підходи до розуміння причин домашнього насильства: ситуаційні моделі, теорія соціальних змін і модель символічної взаємодії. **Ситуаційна модель** стверджує, що агресія залежить від тривалості та інтенсивності впливу конкретних ситуаційних і структурних змінних, а також враховує комунікативні фактори та вплив зовнішніх стресорів.[15].

Теорія соціальних змін виходить з того, що соціальна взаємодія — це процес зміни винагород і покарань. Люди прагнуть збільшити кількість винагород і мінімізувати покарання у своєму спілкуванні, що може впливати на виникнення насильницької поведінки.

Концепція **моделі символічної взаємодії** ґрунтується на твердженні, що спілкування між людьми — це безперервний процес обміну інформацією, у перебігу якого попередні висловлювання визначають те, що говорить далі, і для того, щоб зрозуміти сенс сказаного, необхідно встановити єдиний патерн

декодування символічного значення слів. Нездатність досягти такої «угоди» може призвести до розбіжностей у розумінні, що, своєю чергою, підвищує ймовірність конфлікту і може стати причиною напруженості та агресії у стосунках.

Вітчизняний аналіз зареєстрованих випадків домашнього насильства вказує на різноманітні причини його виникнення та поширення:

1. Насильницькі дії найчастіше спрямовані на жінок і дітей.
2. Психологічне та фізичне насильство є найбільш поширеними формами.
3. Насильниками, як правило, є родичі, а не сторонні особи.
4. Насильство має тенденцію до повторюваності.
5. Потерпілі та їх родичі часто не звертаються до поліції, а шукають підтримку у друзів чи спеціалізованих установах.
6. Частота насильства не залежить від етнічної приналежності.
7. Рівень освіти не корелює з частотою насильства.
8. Приблизно 10-15% випадків насильства пов'язані з душевними захворюваннями, 60% — з психологічними розладами (наприклад, депресії).
9. Насильство частіше зберігається в сім'ях, де шлюб підтримується через дітей.

Домашнє насильство має циклічний характер, з повторюваними етапами насильства і примирення.

Насильство в сім'ї порушує основні права людини, зокрема право на захист перед законом і відсутність дискримінації за статтю, віком, домашнім або соціальним статусом, а також право не піддаватися жорстокому поводженню, право на життя та фізичну недоторканність, а також право на високі стандарти фізичного і психічного здоров'я. Наслідки домашнього насильства можуть бути серйозними: це тілесні ушкодження, психічні розлади, самогубства, а також втрата почуття самоповаги у постраждалих. Постійне грубе поводження здатне спровокувати у жертв насильства відповідні насильницькі дії щодо кривдника, що утворює замкнуте коло насильства.[15].

Домашнє насильство, зокрема сексуальне, може мати серйозні наслідки для постраждалих, серед яких:

1. Почуття провини та самозвинувачення.
2. Флешбеки (раптові, сильні, повторні переживання насильницького досвіду).
3. Нічні кошмари
4. Безсоння та страхи, пов'язані зі спогадами про насильство (в тому числі страхи об'єктів, запахів, місць, відвідувань лікаря тощо).
5. Проблеми самооцінки.
6. Сексуальні розлади.
7. Хронічні болі.
8. Хімічні залежності.
9. Самоушкодження (self-harm).
10. Суїцидальні думки і суїцид.
11. Соматичні розлади, депресія.
12. Посттравматичний стресовий розлад.
13. Висока тривожність і тривожний розлад.
14. Інші психічні розлади (в тому числі прикордонний розлад особистості, дисоціативний розлад особистості, булімія, анорексія).

Насильство над дорослими членами сім'ї має серйозний вплив на дітей, викликаючи у них психоемоційні та психосоматичні розлади, шкільну дезадаптацію та порушення розвитку й соціалізації. Діти, які виростають в атмосфері насильства, потрапляють до групи ризику, оскільки в майбутньому вони можуть або стати жертвами насильства, або самі почати здійснювати насильницькі дії щодо своїх близьких. За статистикою, 95% людей, що перебувають у колоніях, в дитинстві стали свідками або потерпілими від насильства.[6]

Наслідки домашнього насильства часто збігаються з симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), які можна розподілити за трьома рівнями:

1. **Психологічний рівень:** порушення сну, кошмари, повторювані спогади, труднощі з концентрацією уваги, підвищена тривожність і збудливість, гіперактивність, порушення взаємин, відчуття ворожого ставлення суспільства.
2. **Фізіологічний рівень:** відчуття нестачі повітря, дискомфорт у шлунку, внутрішні спазми, головні болі, зниження інтересу до сексу або повна байдужість до нього.
3. **Рівень поведінки:** суїцидальні спроби або думки, зловживання алкоголем або наркотиками, проблеми з харчуванням (булімія або анорексія), безладна зміна сексуальних партнерів.

Стан постраждалих від насильства часто характеризується вираженим почуттям провини за те, що сталося, а також ненавистю, страхом і образою на кривдника. Це може призвести до неприязні до власного тіла і значного зниження самооцінки. Психологічний дистрес у таких осіб може проявлятися у різних формах, зокрема замкненістю, страхами і нездатністю бути на самоті.

Наслідки фізичного та сексуального насильства для здоров'я є серйозними та руйнівними. Жінки, які пережили насильство, часто страждають від депресії, хронічного болю, а також піддаються ризику зараження хворобами, що передаються статевим шляхом, та небажаної вагітності. Проблеми зі здоров'ям можуть призвести до тривалих відпусток або постійних медичних проблем. У деяких випадках домашнє насильство може бути смертельно небезпечним.

За статистикою, 40-70% жінок, які стали жертвами вбивств, були вбиті своїми партнерами. Крім того, насильство в родині має негативний вплив не лише на жертв, а й на дітей, родичів, друзів, колег і суспільство в цілому. [14].

Але це не єдині наслідки домашнього насильства, наприклад О. Карабанова доповнює цей список:

- колосальні грошові суми витрачаються на оплату послуг поліції та судів, органів охорони здоров'я, оплату лікарняних листів, на утримання притулків для жінок і дітей, соціальне страхування;
- наслідки фізичного насильства можуть проявитися в різних симптомах:
- травматичні стресові реакції; стан страху і тривоги – досить типові реакції дитини на загрозу фізичного насильства;
- депресія і суїцидальна поведінка. Спостерігаються депресивні симптоми, що супроводжуються сумом і нездатністю відчувати приємні відчуття;
- низька самооцінка. Постраждалі від фізичного насильства часто розглядають себе з деяким невдоволенням і піклуванням;
- порушення в сфері міжособистісних відносин. Погано контролюють свою поведінку і емоції. Не дуже впевнено почувають себе в суспільстві;
- порушення центральної нервової системи;
- саморуйнівні тенденції, що включають суїцидальні спроби;
- соматичні порушення і психічні дисфункції [10].

Таким чином, багато теорій, які існують на сьогоднішній день, намагаються пояснити причини домашнього насильства. У теорії та практиці соціальної роботи наразі існує кілька різних підходів до пояснення причин домашнього насильства. Так, деякі з них зосереджуються на впливі психологічних або психосоціальних факторів. Інші підходи підкреслюють вплив ситуативних факторів, таких як наркотичне або алкогольне сп'яніння, фінансові труднощі, залежність постраждалого від насильства, провокаційна поведінка з боку постраждалого та нестабільні впливи навколишнього середовища.

З метою визначення психологічних та соціальних наслідків домашнього насильства нами було проведення дослідження у формі опитування через Google

Forms «Психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства: роль соціальної роботи у відновленні постраждалих» (Додаток А). У дослідженні взяло участь 18 (вісімнадцять) жінок віком від 18 до 35 років. Результати опитування представлені у Додатку Б. Нижче представлені висновки за результатами дослідження щодо насильства та його наслідків.

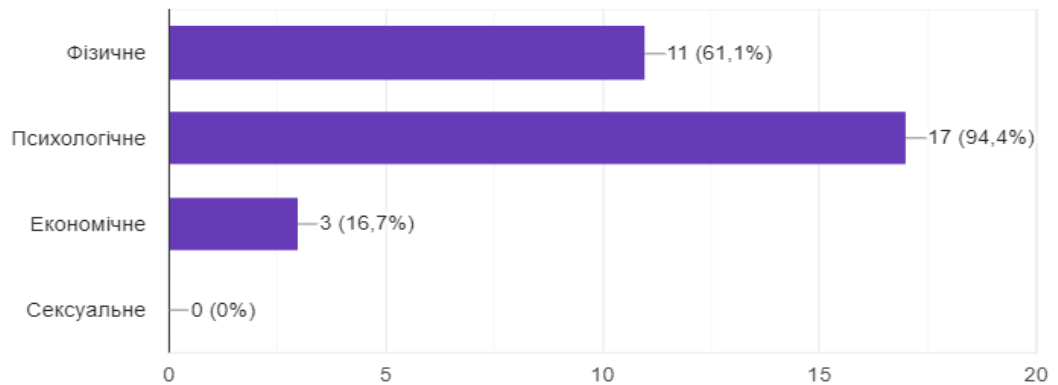

Рис. 1.1 Відповідь на питання: «Який вид насильства ви пережили?»

Більшість респондентів пережили фізичне та/або психологічне насильство. Деякі також стикалися з економічним насильством(рис.1.1).

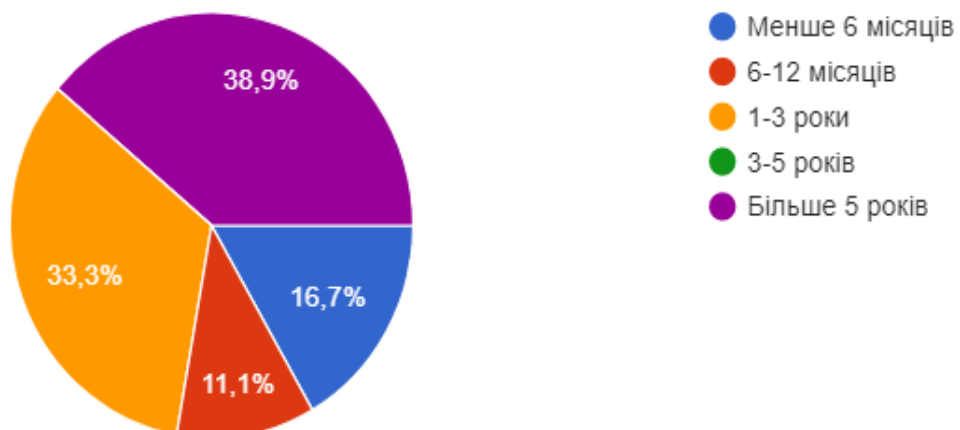

Рис. 1.2 Відповідь на питання: «Як довго ви стикалися з насильством?»

Тривалість насильства варіюється від кількох місяців (16,7%) до понад 5 років (38,9%) (рис. 1.2).

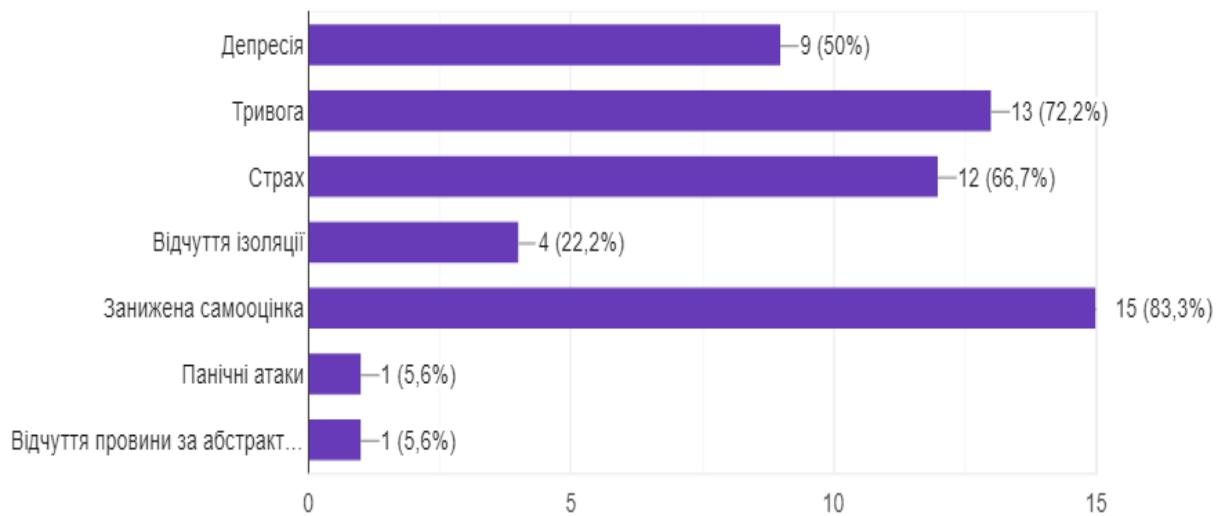

Рис. 1.3 Відповідь на питання: «Які психологічні наслідки ви відчули після прояву насильства?»

Серед найпоширеніших психологічних наслідків тривога, страх, занижена самооцінка, депресія. Деякі учасники повідомили про панічні атаки, почуття ізоляції, відчуття провини.

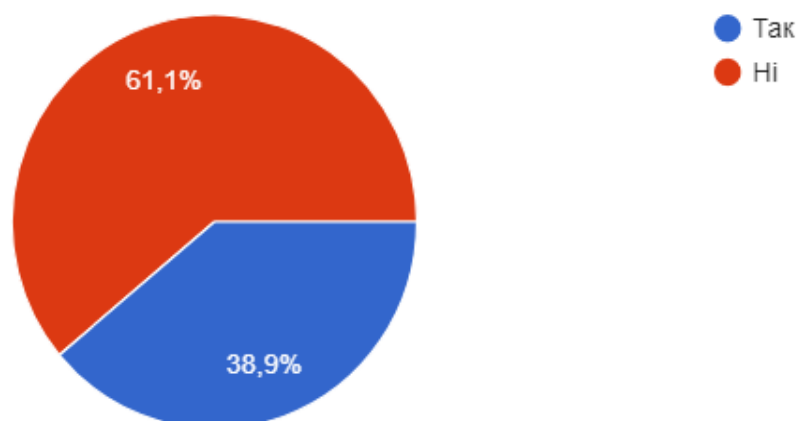

Рис. 1.4 Відповідь на питання: «Ви зверталися до психолога або психотерапевта для подолання наслідків насильства?»

Більшість респондентів відчули негативні психологічні наслідки, але лише частина зверталася до психологів (38,9%) (рис.1.4).

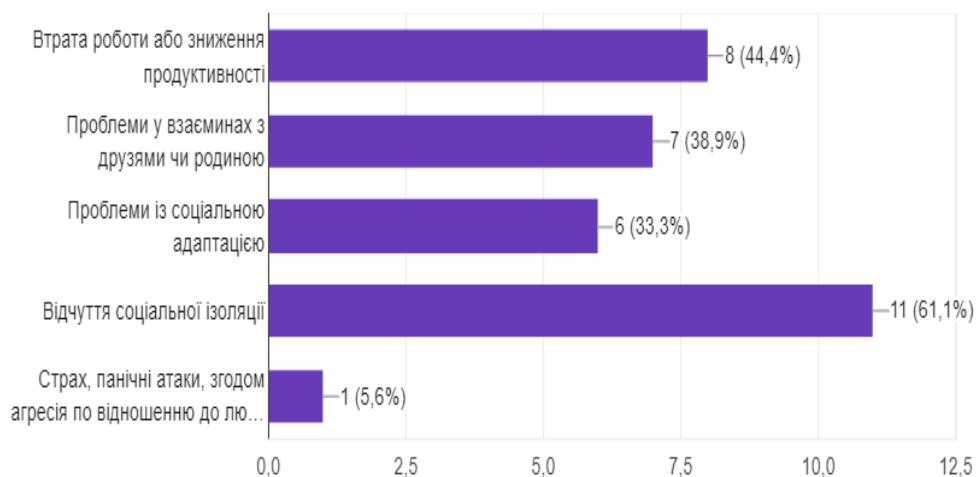

Рис.1.5 Відповідь на питання: «Які соціальні наслідки ви відчули після насильства?»

Серед соціальних наслідків втрата роботи або зниження продуктивності, труднощі у стосунках із родиною та друзями, соціальна ізоляція(рис. 1.5).

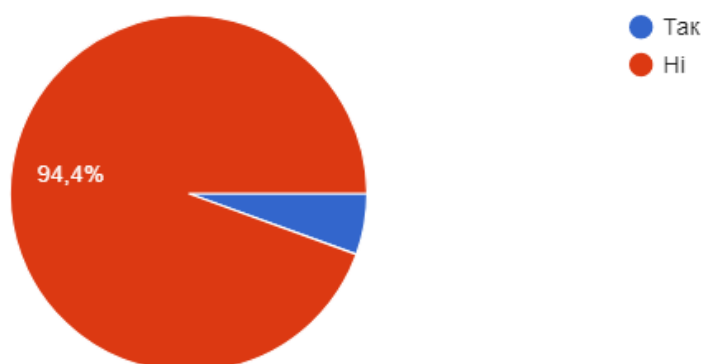

Рис. 1.6 Відповідь на питання: «Ви зверталися до соціальних служб за допомогою?»

Лише незначна частина зверталася до соціальних служб (5,6%). (рис.1.6).

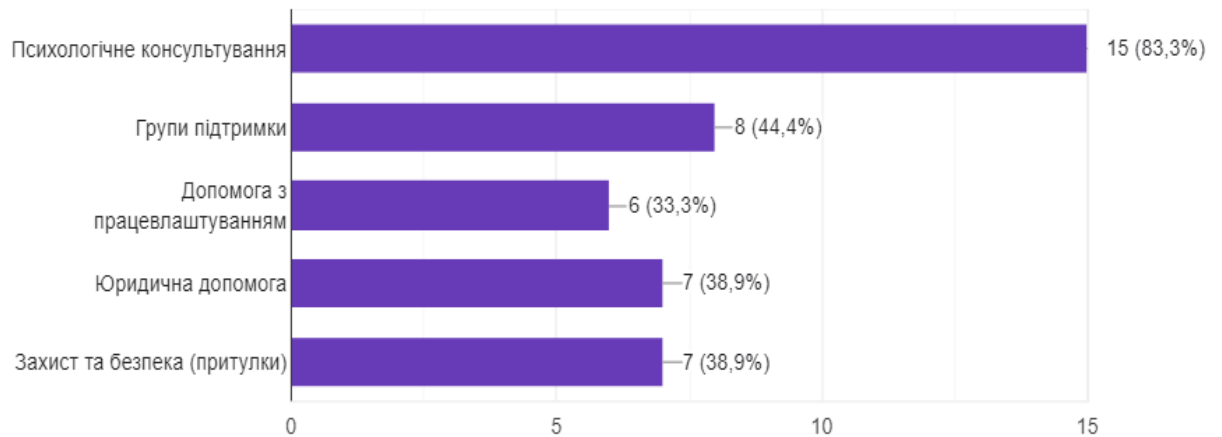

Рис. 1.7 Відповідь на питання: «Яка допомога з боку соціальних служб є для вас найбільш корисною?»

Більшість респондентів вважають соціальну допомогу дуже важливою, хоча є й ті, хто її недооцінює. Найбільш корисними вважають: психологічне консультування, юридичну допомогу, захист (притулки), допомогу з працевлаштуванням (рис.1.7). Деякі вважають, що соціальна допомога має бути спрямована не лише на подолання наслідків, а й на боротьбу з причинами насильства.

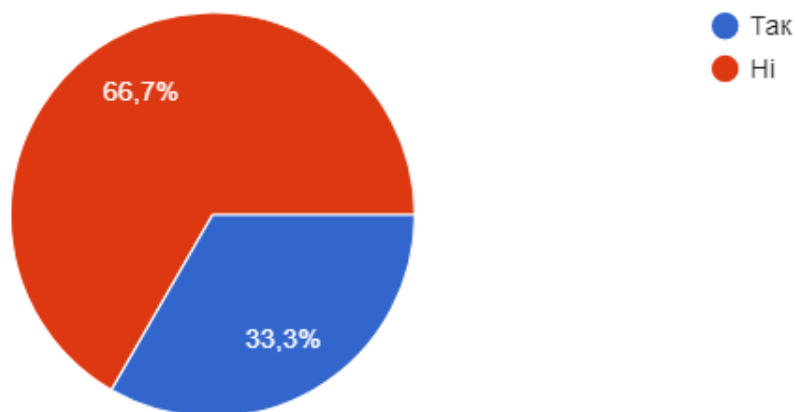

Рис. 1.8 Відповідь на питання: «Ви вважаєте, що доступні ресурси соціальних служб є достатніми для надання якісної підтримки?»

Респонденти вважають, що є потреба у вдосконаленні системи допомоги, зокрема потреба у швидкому покаранні кривдників, необхідність збільшення кількості спеціалізованих установ, якісна підготовка фахівців, які надають допомогу, краща взаємодія між організаціями.

Дослідження підтверджує, що проблема насильства залишається актуальною. Вона має серйозні психологічні та соціальні наслідки, які впливають на якість життя постраждалих. Незважаючи на усвідомлення важливості соціальної допомоги, не всі звертаються по підтримку. Основні рекомендації – розширення доступу до психологічної та юридичної допомоги, підвищення ефективності притулків та соціальних служб, а також посилення боротьби з причинами насильства.

Висновки до розділу 1

У результаті здійснення теоретичного аналізу підходів до вивчення поняття домашнього насильства та його наслідків для постраждалої особи, нами було визначено, що домашнє насильство – це низка протизаконних дій психологічного, економічного, сексуального, фізичного характеру, котрі відбуваються між подружжям, парою у романтичних стосунках, родичами, батьками та дітьми, чи просто людьми, які проживають на одній території.

Форми домашнього насильства можуть бути різноманітними і часто приховуються за маскою звичайності. Фізичне насильство проявляється через агресію, що залишає видимі сліди на тілі, психологічне насильство – через повільне руйнування емоційного стану жертви, яке не має зовнішніх ознак, але глибоко шкодить психіці. Сексуальне насильство порушує інтимні кордони, завдаючи тяжких психічних травм, а економічне насильство обмежує фінансову самостійність постраждалої особи, контролюючи її доступ до грошей та роботи, що робить її залежною та беззахисною.

Домашнє насильство порушує основні права людини, зокрема право на захист відповідно до закону та на свободу від дискримінації за статтю, віком, сімейним чи соціальним статусом; право на свободу від жорстокого поводження; право на життя та фізичну недоторканність; а також право на високий рівень фізичного та психічного здоров'я.

Наслідками домашнього насильства є фізична шкода, психічні розлади, суїцид та втрата самооцінки постраждалого від насильства. Постійне насильство спонукає постраждалого від насильства до помсти кривднику. Крім того, насильство дорослих над членами сім'ї має відповідний вплив на дітей, спричиняючи низку психічних та емоційних розладів, а також психічні та фізичні вади.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

2.1. Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства в Україні

Зважаючи на глобальність проблеми домашнього насильства, у багатьох розвинених країнах світу вже прийняті необхідні нормативно-правові акти, що спрямовані на боротьбу з таким насильством. Для захисту прав тих людей хто постраждав від домашнього насильства створені як урядові, так і неурядові організації. Міжнародні організації задекларували положення, спрямовані на запобігання домашньому насильству та захисту прав людини. Основним документом, що врегульовує питання домашнього насильства на міжнародному рівні є Загальна декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 році.

Вищезгаданий нормативно-правовий акт є документом загального характеру. Однак у 1993 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Декларацію про викорінення насильства щодо жінок, в якій наголошується на необхідності повного викорінення всіх видів насильства щодо жінок у різних сферах життя, зокрема в сім'ї, на роботі та в державі загалом. [8].

Декларація проголошує, що жінки мають рівне право на користування і захист усіх прав людини та основних свобод у всіх сферах: політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській та інших.

ООН також розробила рекомендації для всіх держав-членів ООН щодо типового закону про боротьбу з домашнім насильством [8]. Типовий закон про боротьбу з домашнім насильством був розроблений з метою вдосконалення національної правової бази для боротьби з домашнім насильством, визначаючи

поняття домашнього насильства, виявляючи його форми, детально описуючи механізми подачі скарг постраждалими від насильства, визначаючи права постраждалих від насильства, обов'язки організацій, уповноважених боротися з внутрішньо сімейним насильством, та встановлює екстрену та планову підтримку постраждалих від цього жорстокого явища.

Типовий закон був розроблений як рекомендація для вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на боротьбу з домашнім насильством та усунення причин і умов, що сприяють його виникненню. Цей закон має на меті допомогти законодавчим органам і організаціям, які мають повноваження схвалювати та затверджувати необхідні правові акти для ефективної боротьби з домашнім насильством.

У типовому законі рекомендується створити і перерахувати комплексні служби підтримки, включаючи, але не обмежуючись запропонованим Типовим законом, і розвивати захист від насильства відповідно до національного законодавства і компетенції.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок визначає «дискримінацію щодо жінок» як будь-яку відмінність, виняток або обмеження, що проводиться за ознакою статі, незалежно від сімейного стану. Це дискримінація, яка порушує принцип рівності між жінками й чоловіками та основоположні права людини, і має на меті або наслідком послаблення чи заперечення визнання, користування або здійснення основоположних свобод для жінок [16].

Вищезазначені міжнародні правові акти спрямовані на захист прав постраждалих від домашнього та соціального насильства і є основою для координації міжнародних зусиль щодо боротьби з домашнім насильством.

Найпрогресивнішою організацією, яка активно виступає за запобігання домашньому насильству, є Рада Європи. 7 квітня 2011 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив Конвенцію про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, відому як Стамбульська конвенція. Вона набула чинності 1 серпня 2014 року і є важливим міжнародним документом, який

встановлює юридично обов'язкові стандарти для країн-учасниць у боротьбі з насильством щодо жінок та домашнім насильством.[17].

Конвенція є першим юридично зобов'язуючим міжнародно-правовим документом, який встановлює комплексні заходи для боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Як регіональний документ Ради Європи, вона об'єднує 47 держав, з яких 34 вже ратифікували Конвенцію і адаптували свої національні закони та політику відповідно до її вимог.

Спираючись на міжнародний досвід боротьби з домашнім насильством, Україна розробила низку нормативно-правових актів, що охоплюють кримінальне, адміністративне та цивільне судочинство у цій сфері.

Українське законодавство також враховує міжнародні стандарти надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї, що включає медичні, юридичні, соціальні та побутові послуги в кризових центрах, а також повний захист з боку правоохоронних органів і держави.

Останніми роками в Україні було ухвалено низку законів, спрямованих на запобігання насильству в сім'ї:

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»[11];
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [26];
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [27];
- Закон України «Про охорону дитинства»[33];
- Закон України «Про соціальні послуги» [34].

Ці закони визначають систему заходів і суб'єктів, що займаються профілактикою насильства в сім'ї, зокрема, основних суб'єктів соціальної роботи, які беруть участь у цій діяльності, та їхні повноваження. Окрім того, 10 жовтня 2018 року було затверджено Концепцію національної соціальної програми із запобігання та профілактики насильства в сім'ї та насильства за ознакою статі до 2023 року. Метою цієї програми є створення ефективної

системи профілактики і боротьби з домашнім насильством та гендерним насильством відповідно до міжнародних стандартів. [25].

У таблиці 2.1 зазначені нормативно-правові акти, які врегульовують питання насильства, зокрема і домашнього насильства в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Нормативно-правові акти, які врегульовують питання насильства,
зокрема і домашнього насильства в Україні**

Назва документу	Дата прийняття
Загальна декларація прав людини	10.12.1948 року
Декларація прав дитини	20.11.1959 року
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	16.12.1966 року
Конвенція про права дитини	20.11.1989 року
Закон України «Про охорону дитинства»	26.04.2001 року
Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»	26.06.2001 року
Кримінальний кодекс України	1.09.2001 року
Сімейний кодекс України	10.01.2002 року
Закон України «Про запобігання та протидію домашнього насильства»	07.01.2018 року

Прийняття цих правових актів сприяє створенню потенційних можливостей для зниження рівня домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також забезпечення захисту прав постраждалих осіб через: оптимізацію та створення дієвої системи превенції і протидії насильству; подальше удосконалення нормативно-правової бази; імплементацію механізмів взаємодії між усіма суб'єктами, а також налагодження ефективної інформаційно-просвітницької діяльності.

В Україні, на виконання законодавства щодо запобігання домашньому насильству, була розроблена система підзаконних нормативних актів, що деталізують соціальну роботу в цій сфері. До таких актів належать:

1. Типове положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі [30];

2. Типова програма для кривдників [31];
3. Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» [35];
4. Про затвердження форм документів для формування особової справи постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі [32];
5. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [28];
6. Порядок проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства [29].

Ці підзаконні акти визначають випадки, в яких правопорушники проходять типові програми для кривдників, та їхню тривалість. Вони також визначають роль місцевих органів влади щодо правопорушників і постраждалих від насильства в сім'ї, окреслюють, хто відповідає за підготовку компетентних спеціалістів, зокрема у сфері запобігання насильству в сім'ї, організацію та взаємодію місцевих органів влади й соціальних служб, порядок звернення до кол-центрів, запобігання насильству в сім'ї в кол-центрі, особливості взаємодії кол-центру з іншими структурами, регулювання та порядок взаємодії з іншими службами.

Міжнародним співтовариством розроблено різноманітні інститути, що сприяють розв'язанню проблеми подолання (зниження) домашнього насильства, проте шляхи та форми їх формування й існування в різних країнах є різними. Водночас незмінними залишаються три базові принципи, які сьогодні лежать в основі всіх програм для постраждалих від домашнього насильства.

Незважаючи на відмінності в деталях і методах надання послуг, усі стратегії, спрямовані на підтримку постраждалих від домашнього насильства, мають бути протестовані, щоб переконатися, що вони здатні забезпечити: безпеку постраждалих від насильства; неминучість відповідальності за

поведінку винуватця домашнього насильства; реабілітацію постраждалих від насильства з обов'язковою корекцією поведінки винуватця домашнього насильства [28].

Головним пріоритетом є безпека постраждалих жінок, їхніх дітей, родичів і друзів, а також їхнього оточення. Усі програмні заходи мають бути підпорядковані досягненню цієї мети. Одна з найбільших помилок фахівців сервісних агентств – недооцінка небезпеки, яку становлять для жінок їхні чоловіки/партнери (колишні чоловіки/колишні партнери). Розлучення і роздільне проживання (навіть тимчасове), як відомо, є серйозними факторами ризику в житті жінки. Колишні чоловіки і колишні партнери скоюють найсерйозніші злочини проти жінок (часто у них немає іншого вибору, окрім як залишатися в насильницьких стосунках, щоб захистити своє життя і дітей). Тому жінки, які перебувають у процесі розлучення або покинули своїх чоловіків чи партнерів, піддаються особливому ризику.

Головний спосіб забезпечити всі можливі запобіжні заходи – вислухати її, серйозно поставитися до її побоювань і не ставитися до її страхів зі зневагою. Робочі процеси та процедури мають бути розроблені з урахуванням ризиків. Фахівці соціальної роботи і співробітники правоохоронних органів повинні вміти визначати і прогнозувати, якою мірою злочинці здатні (і схильні) переслідувати постраждалих від насильства після втручання суспільства (держави). Слід припустити, що більшість злочинців продовжуватимуть свою агресивну поведінку навіть після того, як залишаться наодинці з постраждалим від насильства. Необхідно оцінити ризики заподіяння шкоди жінкам і розробити індивідуальні плани захисту (плани із захисту та стратегії самозахисту).

Втручання має також враховувати спротив з боку постраждалих від насильства щодо інституту, який намагається їх захистити, та вірогідність того, що відсутність втручання призведе до негативних наслідків. На рис. 2.1 зображено реалізацію принципу безпеки. [35].

1. Реабілітація та відновлення є вторинними відносно забезпечення постраждалих та конфіденційності щодо їх перебування у притулку. Безпека осіб, що перебувають у притулку, досягається через утаємничення адреси закладу, забезпечення конфіденційності інформації щодо місця знаходження жінки, налагодження контактів з іншими органами та службами, особливо, коли до ситуації причетні діти.
2. Припинення насильства є важливішим за все, зокрема за збереження стосунків, лікування хімічних залежностей чи психічних розладів у кривдників або постраждалих.
3. Фахівці програми допомоги мають докласти всіх зусиль для забезпечення дітей, залучених до насильницьких стосунків в сім'ї, в тому числі через постійний контакт з відповідними органами та службами, а також шляхом виявлення всіх дітей, які можуть потенційно постраждати.
4. Притулок має надаватися особам однієї статі, тобто група мешканців шелтеру має бути однорідною за гендерною ознакою. На практиці це означає, що абсолютна більшість програм допомоги та соціальних послуг постраждалим надається жінкам.
5. Всі протоколи та схеми роботи ґрунтуються на поєднанні зусиль правоохоронних органів, медичної, соціальної та судової системи навколо безпеки постраждалих. Програма підтримки постраждалих від насильства в сім'ї має здійснюватися в співпраці з представниками соціальних служб, правоохоронних органів, судів, медичних закладів, асоціацій з попередження насильства тощо.
6. Необхідно забезпечити і працівників відповідних програм, які часто отримують погрози в свою адресу з боку кривдників.
7. Програми допомоги постраждалим мають супроводжуватися програмами корекції поведінки осіб, які вчинюють насильство в сім'ї

Рис. 2.1. Реалізація принципу безпеки.

Направлення до виправних програм (або впровадження інших форм роботи з правопорушниками) має бути невід'ємним компонентом систем підтримки постраждалих від насильства.

Водночас фінансування програм, що працюють із злочинцями, не повинно здійснюватися за рахунок коштів, що виділяються на підтримку постраждалих від насильства. І навпаки, служби та організації, що надають послуги жінкам (або дітям), можуть мати право на адекватне фінансування програм по роботі з правопорушниками.

Загалом, принципи безпеки та доступності жіночих притулків, якими керують жінки-фахівчині, у різних країнах розуміються по-різному. Наприклад,

у деяких країнах створення таких притулків стало самоціллю і посідає центральне місце в боротьбі з домашнім насильством. Притулки слугують засобом захисту жінок від усіх видів нападів і зловживань з боку чоловіків і створюють особливий простір, у якому жінки можуть поліпшити свій стан і становище.

У притулках постраждалі від насильства знаходять у собі сили поліпшити своє життя і можуть обговорити свій досвід одна з одною та з жінками-професіоналами. Однак існують й інші підходи, зокрема агентства, що надають підтримку жінкам і дітям, які наголошують на необхідності позитивних моделей чоловічої поведінки та конструктивної подружньої взаємодії.

Жіночі притулки важливі, але тільки на ранніх стадіях втручання або під час роботи з особливо вразливими групами (наприклад, етнічними меншинами або жінками з обмеженими можливостями).

Діяльність із надання послуг жінкам постраждалим від насильства визначає найважливіші питання, які необхідно розв'язати постраждалим від домашнього насильства, а саме:

- забезпечення житлом;
- доступ до систем соціального забезпечення;
- працевлаштування;
- відновлення правового статусу (наприклад, відновлення документів, вступ до системи соціального забезпечення);
- мовні курси для жінок-мігрантів [7].

Відповідальні служби повинні функціонувати таким чином, щоб запобігти втраті жінками свого житла і перетворенню їх на бездомних унаслідок домашнього насильства.

Іншими словами, на національному (регіональному) рівні мають бути створені можливості та процедури для того, щоб жінки не збідніли ще більше внаслідок того, що їм довелося покинути своє житло (робоче місце) внаслідок переїзду до притулку або звільнення у зв'язку з переїздом.

У цьому разі роботодавці та профспілки мають відігравати важливу роль у запобіганні подальших травм, пов'язаних із соціальними наслідками домашнього насильства.

Необхідно створити доступні служби консультування та підтримки, які могли б надавати жінкам інформацію та практичну допомогу з питань:

- оренди житла;
- працевлаштування;
- перенавчання та (за необхідності) зміни школи для дітей.

Необхідно створити відповідні правові (законодавчі) механізми, особливо ті, що гарантують право жінок залишатися у своєму домі, а не вилучати гвалтівника зі спільного помешкання на певний час [3].

Жінкам, які постраждали від насильства та жорстокого поводження, необхідно надавати доступні медичні послуги (травматологія, психіатрична допомога та захист).

Фахівці у травматологічних центрах (клініках і відділеннях) і психоневрологічних диспансерах мають бути відповідним чином підготовлені та чуйно реагувати на виявлення випадків насильства і з'ясування стану постраждалих від насильства.

Медичні установи є частиною комплексної системи послуг, що надаються жінкам постраждалим від насильства. Надані послуги повинні враховувати найкращі інтереси дитини, включно зі створенням для неї стабільного і безпечного середовища.

Жінки, які зазнають насильства, часто йдуть з дому разом зі своїми дітьми. Тому важливою умовою ефективності програм для постраждалих від насильства є надання послуг у такий спосіб, щоб вони відповідали потребам дітей, які в таких ситуаціях розгублені та вразливі і втратили довіру до навколишнього світу та самих себе.

Важливо, щоб матері могли піклуватися про своїх дітей, забезпечувати їхню безпеку і, принаймні, дати їм можливість відтворити своє домашнє життя.

Важливо стежити за здоров'ям і самопочуттям дітей і швидко повертати їх до звичайного шкільного режиму.

Крім зазначених вище принципів безпеки, невідворотності покарання кривдника та необхідністю корекції його поведінки, існує ще низка базових принципів надання послуг постраждалих від насильства. Вони майже не змінюються від країни до країни, і тому їх також можна вважати фундаментальними. Ці принципи зображені на рис. 2.2.

Кожний постраждалий від насильства потребує оцінки власних потреб і програми підтримки та втручання, що враховує її індивідуальні обставини. Допомога передбачає розробку індивідуального плану реабілітації та переліку необхідних послуг (медичних, юридичних, освітніх, психологічних тощо).

Зокрема, визначається потреба та можлива тривалість перебування в притулку (в тому числі дітей), можливість вирішення проблем на рівні сімейної медіації та необхідність залучення інших установ і служб (органів опіки та піклування, правоохоронних органів тощо).

Надавачі послуг повинні мати необхідні знання, навички та досвід для роботи з цільовою групою. Фахівці установ/організацій, які працюють з постраждалими, повинні перебувати під наглядом і проходити відповідну підготовку [38].

Рис. 2.2 Базові принципи надання послуг постраждалим від насильства

Зокрема, у притулках персонал повинен мати навички координації взаємодії між жінками, які перебувають у закладі, та вирішення можливих міжособистісних конфліктів. Крім того, національний та культурний (мовний) склад персоналу програми повинен відповідати складу громади [18].

Водночас не існує жорстких вимог щодо базової освіти фахівців, які працюють у програмах допомоги постраждалим від насильства.

Фахівці повинні:

- виявляти співчутливе та неупереджене ставлення до постраждалих від насильства;
- розуміти проблеми домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми, сексуального насильства, зловживання психоактивними речовинами та динаміки насильницьких стосунків;
- знати положення законодавства, що стосуються домашнього насильства, інструкцій та процедур поліції та судових процесів;
- надавати постраждалим від домашнього насильства доступні їм ресурси, а також пояснювати норми, що регулюють їхній захист;
- розглядати проблему насильства у зв'язку з гендерними ролями та процесом соціалізації особистості;
- чутливо ставитися до соціально-економічного статусу людини та позбавлятися упереджень, що насильство трапляється лише в малозабезпечених сім'ях та районах.

Фахівці, які працюють у програмах підтримки постраждалих, повинні постійно навчатися та розвивати свої навички. До проведення тренінгів можуть залучатися громадські організації, які підтримують постраждалих від домашнього насильства, фахівці з питань насильства, посттравматичного стресового розладу, психологічної реабілітації тощо.

Те саме стосується відповідних установ і служб, таких як поліція, суди, лікарі та фахівці соціальної роботи (ідеально, щоб питання домашнього насильства були частиною їхньої професійної підготовки).

Іноді надання послуг постраждалим від насильства неможливе через специфічні закони або адміністративні процедури (наприклад, жінки повинні довести, що вони зареєстровані в тому ж районі, куди звертаються за допомогою). Іншою проблемою є обмежені фінансові ресурси та можливості фінансування з боку державних та донорських організацій [11].

Щодо надання послуг, дискримінація за ознаками раси, національності, соціального статусу, майнового стану, віку, релігії, сексуальної орієнтації, стану здоров'я або розумового розвитку не допускається.

Водночас деякі постраждалі належать до дискримінованих та стигматизованих груп і відчують упереджене ставлення до себе з боку інших клієнтів установи. Ромські жінки, мусульманки, постраждалі від зґвалтувань, постраждалі від торгівлі людьми та ВІЛ-позитивні жінки зазнають додаткової стигматизації.

Необхідно докладати зусиль для зменшення взаємної стигматизації, виходячи з розуміння того, що характеристики, які розділяють цих жінок, є менш важливими, ніж об'єднуюча потреба у вирішенні проблеми домашнього насильства.

Постраждалі від домашнього насильства мають низку проблем із фізичним та психічним здоров'ям, часто досить серйозних. Належна підготовка медичних працівників дозволить їм виявляти постраждалих від домашнього насильства на ранній стадії та перенаправляти їх до відповідних служб. Крім того, підготовлені лікарі зможуть надавати більш адекватну та делікатну допомогу, враховуючи психічний та фізичний стан постраждалих від насильства.

На жаль, медична допомога зазвичай обмежується кризовим втручанням, але повинна також включати відновлення постраждалих від насильства та подальшу підтримку. Належна психологічна та емоційна допомога є вкрай важливою.

Потерпілі також потребують юридичних послуг, таких як:

- підготовка до судового процесу;
- відновлення втрачених документів;

- представництво в суді (особливо, коли йдеться про найкращі інтереси дитини).

Також важливим є впровадження програм розширення економічних можливостей, навчання управління доходами (наприклад, самофінансування, якщо постраждала планує повернутися до чоловіка) та аналіз економічних ризиків.

У деяких випадках повернення до сім'ї не є доцільним або рекомендованим, тоді як в інших ситуаціях сімейна медіація та сімейне консультування можуть зберегти сім'ю разом, якщо це безпечно для потерпілої та дітей.

Особливий захист неповнолітніх, які постраждали від насильства або стали його свідками, означає, що для забезпечення їхніх найкращих інтересів їм потрібні фахівці, які мають спеціальну підготовку в галузі дитячої психології та розвитку.

Для надання послуг постраждалим від домашнього насильства необхідний міждисциплінарний підхід (міжвідомча співпраця):

- для вивчення ситуації з проблемами домашнього насильства та оцінки ефективності заходів втручання;
- для виявлення прогалин та вдосконалення відповідних послуг;
- для координації надання послуг постраждалим від домашнього насильства;
- для розробки стратегій, стандартів та правил їх застосування;
- для організації та проведення тренінгів для фахівців, які працюють з постраждалими;
- для профілактичної роботи з громадою;
- для здійснення заходів, спрямованих на підвищення загальної обізнаності населення з питань протидії домашньому насильству.

Отже, взаємодія спеціалізованих служб підтримки постраждалих з різними установами та фахівцями передбачає дотримання принципів безпеки, конфіденційності, а також постійну адаптацію до змінюваних умов і потреб осіб,

які постраждали від насильства. Крім того, важливим є забезпечення гнучкості у підходах до кожної конкретної ситуації, враховуючи індивідуальні характеристики постраждалих.

2.2. Соціальна профілактика як ключовий метод соціальної роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Соціальна профілактика є важливим методом соціальної роботи, спрямованим на запобігання домашньому насильству та зниження його негативних наслідків. Вона охоплює комплекс заходів, що допомагають виявляти ризики насильства, сформувати нульову толерантність до нього в суспільстві та надавати підтримку потенційним постраждалим і кривдникам.

Соціальна профілактика — це комплекс заходів, спрямованих на запобігання протиправній девіантній поведінці, діагностику негативних наслідків впливу зовнішніх і внутрішніх факторів та зниження їх дії. До таких факторів відносяться несприятливі психобіологічні, психолого-педагогічні та соціальні умови, які призводять до відхилень у психічному та соціальному розвитку особистості дитини [7]. В. А. Ролінський [36] виділяє три рівні запобігання домашньому насильству: первинний рівень, який сприяє інформуванню населення про проблему домашнього насильства та методи її запобігання; вторинний рівень, що включає профілактичні заходи для сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах або належать до груп ризику; та третинний рівень, який зосереджений на наданні конкретної допомоги сім'ям, що вже постраждали від домашнього насильства.

Види соціальної профілактики у сфері протидії домашньому насильству. Соціальна профілактика включає такі рівні втручання:

1. Первинна профілактика спрямована на попередження насильства серед загального населення через інформаційні кампанії, правове виховання, освітні програми та формування суспільних норм. До заходів первинної профілактики належать ознайомлення з правовими актами, які регулюють поведінку в різних життєвих обставинах, що можуть призвести до насильства, навчання адекватним моделям поведінки та спілкування, надання інформації про наслідки насильства в сім'ї, підтримка творчої, інтелектуальної, громадської та спортивної діяльності молоді, а також організація сімейного дозвілля.

2. Вторинна профілактика включає заходи для осіб, які перебувають у групах ризику, таких як жінки, діти, люди похилого віку та люди з інвалідністю. Це може бути психологічна підтримка, кризові центри, гарячі лінії та тимчасові притулки. Метою вторинної профілактики є надання інформації про установи та організації, які допомагають постраждалим від насильства, про способи потрапляння в ситуації насильства, сприяння формуванню життєвих умінь і навичок для самозахисту, розвиток самооцінки та власного потенціалу, зміна ставлення особистості до себе та свого місця в суспільстві, а також усвідомлення цінності власного життя та ролі в ньому. Важливим аспектом є виховання батьків до розуміння своєї ролі у розвитку дитини як суб'єкта власного життя.

3. Третинна профілактика – зосереджена на роботі з постраждалими та кривдниками, які вже зіткнулися з насильством. Передбачає реабілітаційні програми, соціальний супровід, судовий захист та соціальну інтеграцію, індивідуальну і тривалу роботу, надання цілого комплексу соціальних послуг. Третинна профілактика вимагає об'єднання зусиль різних фахівців.

На всіх рівнях формат та кількість учасників різняться. Наприклад, соціальна робота на рівні первинної профілактики зосереджена на інформаційній діяльності та розвитку відповідного критичного мислення.

На вторинному рівні соціальної профілактики учасники вивчають як себе, так і своє оточення, вчаться і приймають поведінку, спрямовану на запобігання ситуацій, що призводять до насильства.

Третинна соціальна профілактика домашнього насильства – це комплексна методика, яка включає кілька ключових етапів реабілітації дітей та жінок, які постраждали від домашнього насильства.

Для забезпечення ефективної протидії домашньому насильству соціальна профілактика має бути невідривно пов'язана з реабілітацією постраждалих осіб. Якщо первинна та вторинна профілактика спрямовані на попередження виникнення насильства та мінімізацію ризиків його повторення, то третинний рівень профілактики переходить у процес комплексної реабілітації. Такий перехід є логічним і необхідним, оскільки особи, які вже зазнали домашнього насильства, потребують не лише захисту, але й відновлення психологічного, фізичного та соціального благополуччя. Саме реабілітація забезпечує відновлення їх здатності до повноцінного функціонування в суспільстві, сприяє подоланню наслідків травми та формуванню ресурсів для подальшого життя без насильства [11].

Таким чином, соціальна профілактика поступово трансформується у реабілітаційну діяльність, де головною метою стає не лише запобігання повторним актам насильства, але й повне відновлення життєвих сил та соціального статусу постраждалих. Реабілітаційний процес передбачає комплекс заходів, що охоплюють медичну, психологічну, правову та соціальну допомогу.

Третинна профілактика спрямована на мінімізацію наслідків вже вчиненого насильства та відновлення фізичного, психологічного і соціального стану постраждалих осіб. На цьому етапі увага приділяється реабілітації жінок і дітей, які зазнали домашнього насильства, а також їх адаптації до безпечного та самостійного життя. Третинна профілактика є невід'ємною складовою комплексного підходу до протидії домашньому насильству, оскільки вона забезпечує не лише підтримку постраждалих, а й попередження повторних випадків насильства шляхом навчання навичкам самодопомоги та корекції поведінки кривдника.

У таблиці 2.2 подано етапи реабілітації дітей та жінок, постраждалих від домашнього насильства.

Таблиця 2.2

**Етапи реабілітації дітей та жінок, постраждалих від домашнього
насильства**

Назва етапу	Характеристика етапу
I етап Діагностичний	Одержання даних про дитину чи жінку, що знаходяться у несприятливих умовах або надзвичайній ситуації, є важливим етапом для надання необхідної допомоги. На цьому етапі проводиться діагностика особистості та умов ситуації, оцінка доступних ресурсів, після чого приймається рішення про подальші дії. Зокрема, це може бути: ● Кризове втручання, яке спрямоване на негайне надання підтримки в ситуаціях, що потребують термінового реагування. ● Взяття клієнта на соціальну реабілітацію, що може включати направлення до кризового центру чи соціально-психологічної допомоги, денного центру для дітей з інвалідністю або на патронаж на дому. ● Окрема робота з членами сім'ї, яка включає корекційну, попереджувально-профілактичну діяльність, а також навчання навичкам самопомоги для підвищення стійкості до майбутніх кризових ситуацій.
II етап Проективний.	Пропозиція соціальних послуг клієнту та членам його сім'ї передбачає комплексний підхід до вирішення проблеми з урахуванням індивідуальних потреб кожного члена сім'ї. На цьому етапі важливо визначити мету і завдання реабілітації, що дозволить ефективно планувати стратегію соціальної роботи. Процес включає кілька ключових кроків: 1. Визначення мети та завдань реабілітації, що повинні бути чітко сформульовані для кожного учасника процесу, з урахуванням особливостей ситуації та потреб клієнта. Мета повинна бути досяжною та реалістичною, а завдання – конкретними і вимірюваними. 2. Спільне вироблення стратегії роботи з клієнтом та членами його сім'ї, за умови їхньої готовності

	брати участь у процесі. Це сприяє підвищенню мотивації та відповідальності за результати реабілітації. 3. Моделювання засобів і методів соціальної роботи – вибір оптимальних підходів, технік і прийомів, які будуть застосовуватися для досягнення поставлених завдань. Це може включати психоедукацію, психотерапевтичні техніки, тренінги з розвитку комунікативних навичок, соціальну адаптацію тощо. 4. Передбачення можливих труднощів у реабілітації, включаючи труднощі, які можуть виникнути через емоційну чи психологічну несприйнятливості клієнта до змін, труднощі у взаємодії з сім'єю або з іншими соціальними інститутами.
III етап Організаторський.	Залучення фахівців до здійснення соціальної реабілітації є важливим етапом у підтримці клієнтів, особливо в контексті домашнього насильства або інших складних соціальних ситуацій. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід, що охоплює різні аспекти життєдіяльності постраждалих осіб. Ось ключові моменти організації цього процесу: 1. Укладення угод і формування групи фахівців: Для надання ефективної допомоги клієнту формується команда з фахівців різних напрямів – соціальних працівників, психологів, юристів, медичних працівників. Це дає змогу розглянути ситуацію з різних точок зору і забезпечити комплексну підтримку постраждалим. Укладення угод між організаціями, клієнтом та фахівцями визначає відповідальність кожної сторони і сприяє чіткій координації дій. 2. Взаємодія між суб'єктами соціальної роботи: На функціональному рівні: Для забезпечення ефективної роботи важливо чітко визначити мету і завдання, а також поділити обов'язки між усіма учасниками процесу. Це дозволяє кожному фахівцю сконцентруватися на своєму напрямку діяльності, оптимізуючи загальний результат.

	На міжособистісному рівні: Взаємодія між суб'єктами соціальної роботи або між клієнтом та фахівцями включає не лише позитивні моменти, а й можливі конфлікти, суперечки чи дискусії, що є частиною трансформаційного процесу. Ці взаємодії сприяють змінам у поведінці клієнта і можуть впливати на його соціалізацію, а також на макросередовище (сім'ю, суспільство). На рівні організації: Важливо мати організацію або спеціальну установу для соціальної реабілітації, де є керівник або відповідальний фахівець. Цей фахівець наділений повноваженнями контролювати процес, а також забезпечувати безпеку і здоров'я клієнтів. 3. Взаємодія у просторі: Соціальна реабілітація може відбуватися в різних установах (реабілітаційних центрах, клініках, центрах підтримки сім'ї), а також у домашніх умовах. Важливо, щоб усі суб'єкти взаємодіяли в єдиному соціалізуючому просторі, що включає особисті контакти між учасниками реабілітації. Це створює умови для обміну інформацією, взаємної підтримки та співпраці. 4. Розробка плану соціальної реабілітації: План реабілітації повинен бути складений з урахуванням думки клієнта, його потреб і пропозицій фахівців. Спільне вироблення плану дозволяє не тільки задовольнити потреби клієнта, а й мотивувати його до активної участі у процесі реабілітації. У плані також мають бути враховані конкретні завдання, терміни та критерії оцінки успіху.
IV етап – Практично-діяльнісний	Надання соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства включає в себе низку важливих підходів, спрямованих на відновлення їх фізичного та емоційного стану, а також на попередження повторних випадків насильства в майбутньому. Ось два основні напрямки такої допомоги: 1. Кризове втручання: Це термінова, короткострокова допомога, спрямована на відновлення фізичного та психоемоційного стану людини, яка зазнала насильства. Кризове втручання включає надання медичних послуг, психологічної підтримки, допомоги в забезпеченні

	тимчасового житла та юридичних консультацій. Метою є створення безпечного середовища для постраждалих, допомога їм у вирішенні невідкладних проблем і відновлення соціального статусу. Така допомога може включати тимчасові притулки для жінок і дітей, гарячі лінії, а також мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. 2. Допомога для самодопомоги: Це довгострокова програма, яка спрямована на підтримку постраждалих осіб і членів їхніх сімей у процесі відновлення та інтеграції в суспільство. Вона включає не лише психологічну підтримку, але й навчання самодопомозі, розвитку навичок для подолання агресії, формування здорових стосунків і подолання тендерних стереотипів.
V етап	Оцінка ситуації та стану клієнта є важливим етапом у процесі соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства. Це дозволяє точно визначити потреби клієнта, сформулювати чіткі завдання і розробити відповідну програму допомоги.[38].

Кожен із цих етапів є логічним продовженням попереднього і забезпечує комплексний підхід до відновлення постраждалих. Діагностичний та проєктивний етапи дають змогу оцінити потреби клієнта та визначити найбільш ефективні методи втручання. Організаторський етап забезпечує координацію між фахівцями та ресурсами, а практично-діяльнісний – безпосереднє надання допомоги.

Завершальні етапи реабілітації дають змогу чітко визначити, які саме аспекти фізичного, психологічного та соціального благополуччя потребують посиленої уваги, що створює підґрунтя для переходу від загальної реабілітаційної роботи до конкретного задоволення потреб постраждалих.

Основними потребами жінок, які зазнають домашнього насильства, є:

- захист та надійний захист для себе та своїх дітей;
- працевлаштування, щоб утримувати себе та своїх дітей окремо від кривдника;

- можливість виховання дітей;
- участь у реабілітаційних заходах;
- потреба у навчанні;
- навички пошуку роботи, проходження співбесід та складання резюме;
- потреба у відновленні психічного здоров'я;
- психологічна підтримка;
- подолання залежності та подолання співзалежності;
- потреба у догляді за дітьми та психологічній корекції.

Для вирішення цих проблем жінки потребують професійної підтримки, зокрема соціально-психологічної допомоги, яка надається у формі індивідуальної та групової роботи [9].

Особиста допомога жінкам, які зазнали домашнього насильства, може надаватися психологами у формі консультування, діагностики та корекції.

Іншим важливим напрямом професійної допомоги є соціально-психологічна робота з співзалежними.

Особливості індивідуальної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства, проявляються в консультуванні (кризовому, інформаційному, особистісній підтримці та мотивації), яке переважно спрямоване на гармонізацію особистості та інші аспекти.

У будь-якому виді консультування встановлюється партнерство, виявляється насильницька ситуація в сім'ї та враховується психоемоційний стан клієнтки. Суть проблеми розкривається шляхом:

- збору фактів;
- з'ясування почуттів жінки;
- аналізу її ставлення до ситуації.

Психотерапевт може:

- висловити власну думку щодо проблеми клієнтки;
- надати інформацію про те, як вона може діяти сьогодні;
- обговорити перспективи «втручання» в ситуацію клієнтки.

Під час першого напівструктурованого інтерв'ю особлива увага приділяється емоційному стану жінки. Жінки, які зазнали насильства, під час першого інтерв'ю почуваються дуже тривожно. Вони хвилюються про те, що і як сказати. Консультант повинен:

- створити довірливу і комфортну атмосферу;
- переконати жінку, що вона не зобов'язана розповісти все одразу;
- дати відчуття, що він є нешкідливим, неупередженим і дотримується принципу конфіденційності [1].

Багато жінок під час консультації відчують різні емоційні реакції, включно зі страхом, гнівом, почуттям провини і навіть сумнівами у власному психічному здоров'ї. Консультант має заохочувати постраждалого від насильства виразити свої почуття. Тільки тоді жінка зможе подолати свій внутрішній стан. Потім їй слід допомогти об'єктивно поглянути на ситуацію з різних боків.

Важливим аспектом консультування є акцент на позитивних якостях постраждалих від насильства. Самим постраждалим від насильства необхідно допомогти побачити в собі хороше. Водночас важливо звертати увагу на поточний момент, оскільки жінки можуть відчувати себе в пастці й не бачити виходу.

Здебільшого невідкладну допомогу надає психолог, а психіатра залучають лише в разі потреби (за тяжких розладів особистості). Невідкладна допомога також враховує важливість психологічної підтримки для запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Основні принципи індивідуалізованої допомоги постраждалим від насильства зображені на рис. 2.3.

Крім індивідуальної роботи з постраждалими від насильства, ефективним методом є групова робота. Використання тренінгових (групових) програм – дуже ефективна форма організації терапевтичного процесу з подолання наслідків насильства [40, с. 125].

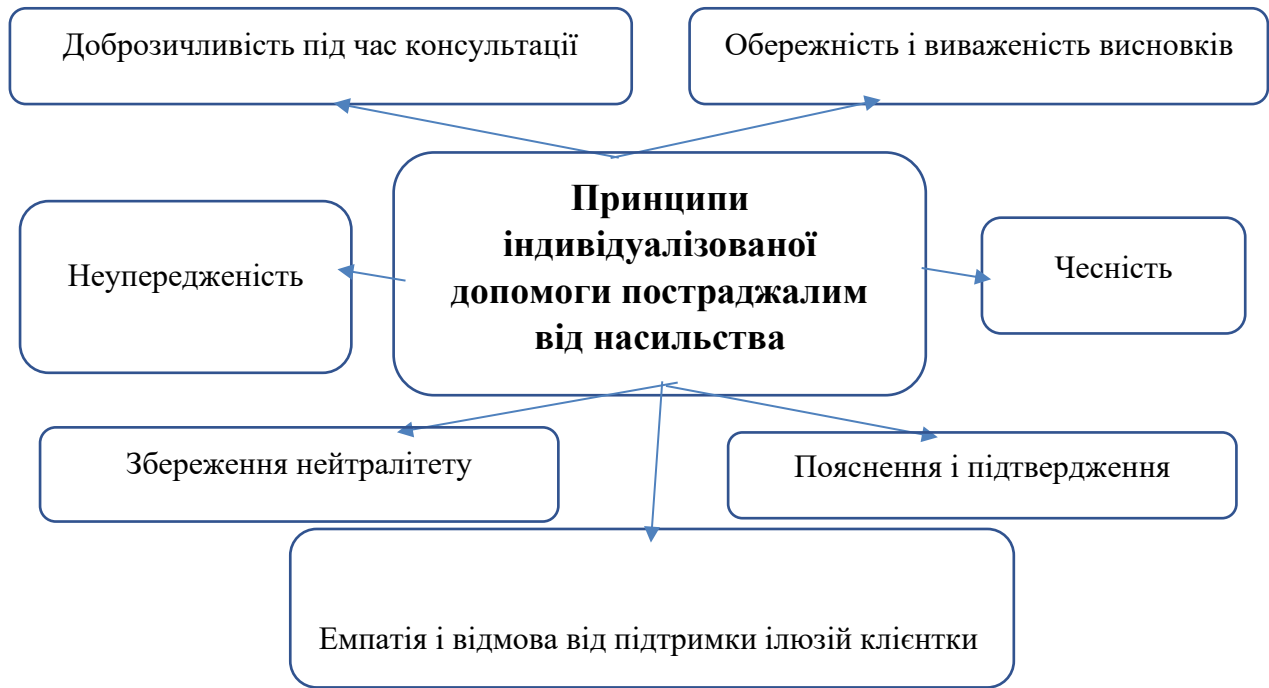

Рис. 2.3 Принципи індивідуалізованої допомоги постраждалим від насильства.

Найважливішим завданням таких програм є:

- спільна робота та отримання знань про власну особистість,
- розвиток навичок самосвідомості, саморозуміння та рефлексії,
- зміна ставлення до себе та інших,
- розвиток навичок саморегуляції, емоційної гнучкості,
- покращення соціальної адаптації учасників,
- поглиблення їхнього досвіду психологічних інтерпретацій інших людей.

Це можна розглядати як спосіб перепрограмування раніше сформованих домінуючих моделей поведінки людини.

Гарячі лінії (та аналогічні захищені інтернет-канали) – ще один важливий інструмент, що дає змогу:

- повідомляти про випадки насильства;
- отримувати інформацію про організації та служби, до яких люди можуть звернутися.

Наявність і доступність гарячих ліній забезпечує швидкий доступ до допомоги, але тільки там, де є консультаційний центр або притулок [35].

До інших методів розв’язання проблем домашнього насильства належать:

- психотерапія та консультування пар (подружжя);
- сімейна медіація;
- сімейні конференції.

Однак, в Україні вони поки не використовуються, вони використовуються в європейських країнах (Австрія, Данія, Норвегія, Бельгія та Нідерланди).

Групи самодопомоги (взаємодопомоги) – поширена і корисна форма пост реабілітаційної підтримки жертв домашнього насильства. В основі груп лежать такі постулати:

1. Насильство в будь-якій формі та за будь-яких обставин неприпустиме в сім’ї та інтимних стосунках;
2. Насильство – це соціальна проблема;
3. Відповідальність за насильство лежить на злочинцеві, а не на постраждалій особі.
4. Жінки, які пережили насильство, можуть подбати про себе і своїх дітей, якщо їм нададуть підтримку;
5. Жінки, які пережили насильство, потребують підтримки та інформації, щоб ухвалювати самостійні рішення;
6. Професіонали, які намагаються «врятувати» тих, хто пережив насильство, лише поглиблюють відчуття безпорадності та поглиблюють проблему [1].

Для правопорушників: групове консультування, 84-годинна програма інтенсивного лікування для умовно звільнених правопорушників (на випробувальному терміні) і 300-годинна програма для тих, хто відбуває покарання за насильницькі злочини.

Існують також довгострокові програми підтримки та відновлення дітей, які стали постраждалими від насильства, і свідків насильства в сім'ї, що включають індивідуальні програми консультування, служби соціального забезпечення дітей, лікарів і педагогів. Ці програми включають, зокрема, розбудову мережі прийомних сімей, в яких діти можуть перебувати протягом реабілітаційного періоду та до ухвалення рішення щодо спроможності сім'ї піклуватися про дитину і щодо повернення/скасування опіки над нею; програми навчання для розвитку навичок догляду за дітьми у батьків; процедури та діагностичні критерії для розпізнавання насильства на ранніх стадіях його прояву; заходи з підтримки жінок з обмеженим доступом до програм підтримки (сільські жінки, жінки з числа корінних народів, жінки з обмеженими можливостями).

Отже, фахівці соціальної роботи застосовують такі основні методи профілактичної роботи:

1. Інформаційно-просвітницька діяльність – лекції, тренінги, соціальні кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності про проблему домашнього насильства та правові механізми захисту.
2. Консультування – надання психологічної, юридичної та соціальної допомоги постраждалим від насильства і потенційним кривдникам.
3. Робота з кривдниками – спеціальні корекційні програми для осіб, які вчиняють насильство (наприклад, тренінги з управління гнівом).
4. Психологічна підтримка постраждалих – допомога у відновленні після насильства, навчання навичкам самозахисту та виходу з насильницьких стосунків.
5. Створення та розвиток кризових центрів – тимчасові притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Фахівці соціальної роботи відіграють ключову роль у запобіганні та подоланні домашнього насильства. Їхні функції включають:

- ідентифікацію сімейних конфліктів, які можуть перерости в насильство;
- співпрацю з правоохоронними органами, медичними закладами;
- школами та іншими установами для раннього виявлення ризиків;
- організацію груп підтримки для постраждалих від насильства.

Нами було розроблено буклет, метою якого було проінформувати населення щодо форм і наслідків домашнього насильства, та надати контакти служб до яких можна звернутися (Додаток В).

Отже, у розділі узагальнено ключові підходи до надання психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства, що охоплюють як індивідуальне, так і групове консультування. Наголошено на важливості створення довірливої атмосфери під час першого інтерв'ю, врахуванні емоційного стану жінки та підтримці її здатності відкрито висловлювати власні переживання. У цілому представлений матеріал демонструє комплексний, багаторівневий підхід до подолання наслідків насильства, який передбачає не лише психологічну підтримку постраждалих, а й роботу з кривдниками, розвиток системи соціальних послуг та створення умов для раннього виявлення й профілактики домашнього насильства.

Висновки до розділу 2

Теоретико-методологічний аналіз напрямків профілактики проявів домашнього насильства у соціальній роботі дозволяє зробити наступні попередні висновки:

Для ефективної профілактики домашнього насильства важлива комплексна політика, що включає: удосконалення законодавства (наприклад, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), впровадження програм з виховання ненасильницької поведінки, посилення відповідальності за вчинення насильства, підтримку роботи соціальних служб та кризових центрів.

Соціальна профілактика є ефективним інструментом запобігання домашньому насильству. Вона передбачає не лише боротьбу з його наслідками, але й попередження насильницької поведінки, зміну суспільних норм та допомогу постраждалим. Посилення профілактичних заходів на рівні держави та громади може значно знизити рівень домашнього насильства та сприяти побудові безпечного суспільства.

Існує три рівні профілактики: первинна профілактика – спрямована на попередження насильства серед загального населення шляхом інформаційної кампанії, правового виховання, освітніх програм та формування суспільних норм; вторинна профілактика – включає заходи для осіб, які перебувають у групі ризику (жінки, діти, люди похилого віку, люди з інвалідністю тощо). Це може бути психологічна підтримка, кризові центри, гарячі лінії, тимчасові притулки; третинна профілактика – зосереджена на роботі з постраждалими та кривдниками, які вже зіткнулися з насильством. Передбачає реабілітаційні програми, соціальний супровід, судовий захист та соціальну інтеграцію, індивідуальну і тривалу роботу, надання цілого комплексу соціальних послуг.

Нами було розроблено інформаційний буклет, з метою ознайомлення населення про те, що таке домашнє насильство, його види та наслідки.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі теоретично обґрунтовано поняття домашнього насильства, його форми та види, визначено соціально-психологічні наслідки такого явища для постраждалої особи; охарактеризовано соціальну роботу з постраждалими від домашнього насильства в Україні, представлено соціальну профілактику як метод запобігання та протидії домашньому насильству, розроблено інформаційний буклет про види та наслідки домашнього насильства. За результатами проведеного дослідження констатуємо наступне:

Домашнє насильство є складним багатовимірним явищем, яке проявляється у різних видах і формах - фізичній, психологічній, економічній та сексуальній, – кожна з яких має свої специфічні ознаки та механізми впливу. Домашнє насильство може проявлятися у побоях, погрозах, приниженні, контролі фінансів, обмеженні свободи чи примусі до небажаних сексуальних дій. Такі дії порушують права людини, завдають фізичної й психологічної шкоди та потребують негайного реагування. Розуміння цих проявів є ключовим для своєчасного виявлення та ефективного реагування на проблему.

Проаналізовано наслідки домашнього насильства для постраждалої особи, вони мають як психологічний, так і соціальний характер. Нами було проведено дослідження, в якому взяло участь 18 (вісімнадцять) жінок, під час якого було визначено, що наслідками домашнього насильства можуть бути – розвиток тривожних та депресивних станів, почуття безпорадності, порушення самооцінки, а також соціальна ізоляція, втрата ресурсів та зменшення можливостей для самореалізації. Саме тому комплексна підтримка постраждалих осіб є необхідною умовою їхнього відновлення.

Узагальнено напрями соціальної роботи в Україні. Сучасна система захисту постраждалих від домашнього насильства передбачає надання кризової, психологічної, соціально-правової допомоги, роботу притулків, мобільних бригад, впровадження програм реабілітації та супроводу. Особлива увага

зосереджена на міжвідомчій співпраці, що забезпечує комплексність заходів. На законодавчому рівні в Україні питання протидії домашньому насильству врегульовані Законом “Про запобігання та протидію домашньому насильству”. Закон передбачає механізми термінових заборонних і обмежувальних приписів, а також відповідальність кривдників. Крім того, на державному рівні впроваджуються стандарти надання соціальних послуг та національні програми щодо запобігання і реагування на насильство.

Дослідження методів соціальної профілактики продемонструвало важливість інформаційно-просвітницьких кампаній, формування нетерпимості до насильства в суспільстві, навчання дітей та молоді ненасильницьким моделям поведінки, а також розвитку інституційних механізмів раннього втручання. Нами розроблено інформаційний буклет, в якому зібрана інформація про сутність домашнього насильства, його види та кроки до подолання його наслідків.

Таким чином, ефективна протидія домашньому насильству потребує цілісного підходу, що поєднує глибоке розуміння його природи, комплексну підтримку постраждалих та системну профілактичну роботу, спрямовану на формування безпечного соціального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко М. С., Кальницька К. О. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження. «Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи» : збірник тез Обласної науково- практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовтня 2019 р.) / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, ЧНТУ, 2019. С. 40-43
2. Бондаренко О. С. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. Правові горизонти. 2019. С. 12–17. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/74452/1/Bondarenko_psykholohichne_nasylstvo_iak_forma.pdf.
3. Боровик А. В. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики, щодо запобігання домашньому насильству: навч. посіб./ А. В. Боровик, А. В. Томчук, О. Ю. Дрозд та ін. Одеса: Вид. Дім «Гельветика», 2022. 288 с.
4. Бондаренко І. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2(74). С. 37– 47. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/417>.
5. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. № 1148. С. 35–40.
6. Гузій О. В. Як зупинити насильство над дітьми та підлітками: системна роль лікарів. Український медичний часопис, 2018. URL: <https://www.umj.com.ua/article/121688/yak-zupiniti-nasilstvo-nad-ditmi-ta-pidlitkami-sistemna-rollikariv>
7. Гурковська К. А. Протидія домашньому насильству: міжнародний досвід. Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 24. С. 97-104.

8. Декларація про викорінення насильства щодо жінок 1993 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/165261__165261
9. Етимологія насильства над жінкою в сім'ї / Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики. Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції (Київ, 29-31 жовтня 2002). Київ, 2002. С.119-130.
10. Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян. Київ: ТОВ "К.І.С.", 2010. 242 с.
11. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
12. Іщенко Тетяна Володимирівна. Розслідування домашнього насильства : дис. ... доктор філософії: : спец.. 081 - Право. 2021 ; . Національна академія внутрішніх справ. Київ, 324 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/20120>
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 12 липня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
14. Кожні 10 хвилин у світі вбивають жінку – ООН. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/357423-kozhni-10-hvilin-u-sviti-vbivayut-zhinku-ndash-onn>
15. Козирев М. П. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна проблема / Козирев Микола Петрович. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 3 (9). С. 202-207.
16. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
17. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

18. Кочемировська О.О., Христова Г.О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. Київ: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.
19. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
20. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насильства. К., 2003. 337 с.
21. Малиновська Т. М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. Наше право. 2020. № 3. С. 85–91. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-10-6159-2_1.
22. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2019. Т. 92. № 5. С. 172–183. URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-172-183>.
23. Пахомов В., Безвін О. Домашнє насильство в Україні та за кордоном. Молодий вчений. 2020 № 3(79). С. 295–298. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3/62.pdf>. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-62>.
24. Повалій Л. В. Концептуальні підходи до аналізу насильства в сім'ї. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Вип. 14. Кн. 1. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2010. С. 358–367.
25. Постанова КМУ про затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennyakoncepciyi-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-zapobigannya-ta-protidiyidomashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-za-oznakoyu-stati-na-period-do-2023-roku>

26. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

27. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6.09.2012 р. №5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

28. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>

29. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: Наказ Міністерства соціальної політики та МВС України від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3699-2019-%D0%BF>

30. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF>

31. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики від 01.10.2018 № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text>

32. Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: Наказ Міністерства соціальної політики від 03.07.2019 № 1037. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0772-19#Text>

33. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. №2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

34. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. №2671-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

35. Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»: Наказ Міністерства соціальної політики від 11.12.2018 № 1852.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18#Text>

36. Ролінський В.А. Соціально-педагогічна проблема запобігання насильства над підлітками та подолання його. Психолог. 2004. №19. С. 10–16.

37. Шиделко А., Шимко Л. Сутність поняття та види домашнього насильства над жінками. Innovations and prospects of world science : the 2nd International scientific and practical conference (October 6-8, 2021). Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2021. Р. 386–394. 642 р. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4258/1/%D1%88%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%BE.pdf>.

38. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 28. С. 185-189.

39. Юрків Я. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 234–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_79.

40. Moraes C. L., Reichenheim M. E. Domestic violence during pregnancy in Rio de Janeiro, Brazil. Int J Gynecol Obstet. 2002. No. 79(3). P. 269-277.

41. Yohannes K., Abebe L., Kisi T. et al. The prevalence and predictors of domestic violence among pregnant women in Southeast Oromia, Ethiopia. Reprod Health. 2019. No. 16(1). P. 1–10

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник

Психологічні та соціальні наслідки домашнього насильства: роль соціальної роботи у відновленні постраждалих.

Шановні респонденти!

Ми проводимо дослідження, присвячене важливій соціальній темі – психологічним і соціальним наслідкам домашнього насильства, а також ролі соціальної роботи у відновленні постраждалих. Метою цього опитування є вивчення вашої думки та досвіду для розробки ефективних підходів до надання допомоги постраждалим і підвищення рівня обізнаності щодо цієї проблеми.

Ваші відповіді допоможуть нам глибше зрозуміти, як саме домашнє насильство впливає на людей і яке значення має підтримка соціальних служб у процесі відновлення. Опитування є анонімним, а всі дані будуть використовуватися виключно в наукових цілях.

Ми щиро вдячні вам за участь у цьому дослідженні та за ваш внесок у вирішення важливих соціальних питань.

Заздалегідь дякуємо за ваш час та чесність у відповідях!

Блок 1. Загальні відомості

1.1. Ваш вік

- a) До 18 років
- b) 18-25 років
- c) 26-35 років
- d) 36-50 років
- e) 50 років і більше

1.2 Освіта

- a) Середня
- b) Вища (бакалавр, магістр)
- c) Незакінчена вища
- d) Професійно-технічна
- e) Інше

Блок 2. Досвід домашнього насильства

2.1 Який вид насильства ви пережили? (можна обрати декілька варіантів)

- a) Фізичне
- b) Психологічне
- c) Економічне
- d) Сексуальне
- e) Інше

2.2 Як довго ви стикалися з насильством?

- a) Менше 6 місяців
- b) 6-12 місяців
- c) 1-3 роки
- d) 3-5 років
- e) Більше 5 років

Блок 3. Психологічні наслідки насильства

3.1 Ви відчули негативні психологічні наслідки після прояву насильства?

- a) Так
- b) Ні

3.2 Які психологічні наслідки ви відчули після прояву насильства?
(можна обрати декілька варіантів)

- a) Депресія
- b) Тривога
- c) Страх
- d) Відчуття ізоляції
- e) Занижена самооцінка
- f) Інше

3.3 Ви зверталися до психолога або психотерапевта для подолання наслідків насильства?

- a) Так
- b) Ні

Блок 4. Соціальні наслідки насильства

4.1 Ви відчули негативні соціальні наслідки після прояву насильства?

- a) Так
- b) Ні

4.2 Які соціальні наслідки ви відчули після насильства? (можна обрати декілька варіантів)

- a) Втрата роботи або зниження продуктивності
- b) Проблеми у взаєминах з друзями чи родиною
- c) Проблеми із соціальною адаптацією
- d) Відчуття соціальної ізоляції
- e) Інше

4.3 Ви зверталися до соціальних служб за допомогою?

- a) Так
- b) Ні

Блок 5. Роль соціальної роботи у відновленні

5.1 Ви вважаєте соціальну допомогу важливою для подолання наслідків домашнього насильства?

- a) Так, дуже важливою
- b) Скоріше важливою
- c) Скоріше неважливою
- d) Не важливою

5.2 Яка допомога з боку соціальних служб є для вас найбільш корисною? (можна обрати декілька варіантів)

- a) Психологічне консультування
- b) Групи підтримки
- c) Допомога з працевлаштуванням
- d) Юридична допомога
- e) Захист та безпека (притулки)

f) Інше

5.3 Ви вважаєте, що доступні ресурси соціальних служб є достатніми для надання якісної підтримки?

a) Так

b) Ні

5.4 Які аспекти соціальної допомоги, на вашу думку, потребують покращення?

Результати опитування через Google Form

означка часу	.1 Ваш вік	.2 Освіта	2 .1 Який вид насильства ви пережили? (можна обрати декілька варіантів)	2 .2 Як довго ви стикалися з насильством?	3 .1 Ви відчули негативні психологічні наслідки після прояву насильства?	3 .2 Які психологічні наслідки ви відчули після прояву насильства? (можна обрати декілька варіантів)	3 .3 Ви зверталися до психолога або психотерапевта для подолання наслідків насильства?	4 .1 Ви відчули негативні соціальні наслідки після прояву насильства?	4 .2 Які соціальні наслідки ви відчули після насильства? (можна обрати декілька варіантів)	4 .3 Ви зверталися до соціальних служб за допомогою?	5.1 .1 Ви вважаєте соціальну допомогу важливою для подолання наслідків домашнього насильства?	5.2 Яка допомога з боку соціальних служб є для вас найбільш корисною? (можна обрати декілька варіантів)	5.3 .3 Ви вважаєте, що доступні ресурси соціальних служб є достатніми для надання якісної підтримки?	5.4 Які аспекти соціальної допомоги, на вашу думку, потребують покращення?
9.12.2024 14:03:28	26 - 35 років	Вища (бакалавр, магістр)	Фізичне, Психологічне	Більше 5 років	Так	Тривога, Страх	Так	Так	Втрата роботи або зниження продуктивності, Проблеми	Ні	Так, дуже важливою	Психологічне консультування, Допомога з працевлаштуванням,	Так	Кримінальна відповідальність для кримінальників. Хотілося б, щоб процес його покарання

									и у взаємин ах з друзями чи родино ю			Юридична допомога, Захист та безпека (притулки)		вирішувався швидше
9.12. 2024 14:07: 31	18 - 25 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Фізичне , Психол огічне	1-3 роки	Так	Тривог а, Страх, Заниже на самооц інка, Панічні атаки	Ні	Так	Втрата роботи або зниженн я продукт ивності	Ні	Скорі ше важли вою	Психологіч не консультув ання, Групи підтримки	Так	
3.12. 2024 13:55: 52	6- 35 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Психол огічне	1-3 роки	Так	Страх, Заниже на самооц інка	Ні	Так	Відчуття соціальн ої ізоляції	Ні	Так, дуже важли вою	Психологіч не консультув ання	Так	
7.12. 2024 13:03: 26	6- 35 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Фізичне , Психол огічне	Менше 6 місяців	Так	Депрес ія, Заниже на самооц інка	Ні	Так	Втрата роботи або зниженн я продукт ивності	Ні	Так, дуже важли вою	Допомога з працевлаш туванням	Так	Взаємодія між організаціям и
7.12. 2024 13:48: 34	26 - 35 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Фізичне , Економ ічне	Більше 5 років	Так	Тривог а, Страх	Так	Ні	Проблем и у взаємин ах з друзями чи родино ю, Відчуття	Ні	Так, дуже важли вою	Психологіч не консультув ання, Групи підтримки, Допомога з працевлаш туванням,	Ні	Більше закладів із надання психо- соціальної допомоги постраждали м, якісніше навчання та

									соціальн ої ізоляції			Юридична допомога, Захист та безпека (притулки)		підготовка фахівців
2.02. 2025 12:32: 36	18 - 25 ро ків	Незакі нчена вища	Фізичне , Психол огічне	1-3 роки	Так	Депрес ія, Тривог а, Страх	Ні	Так	Втрата роботи або зниженн я продукт ивності	Ні	Скорі ше важли вою	Групи підтримки, Захист та безпека (притулки)	Так	
2.02. 2025 12:34: 12	18 - 25 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Психол огічне	Менше 6 місяців	Так	Депрес ія, Тривог а, Страх, Заниже на самооц інка	Ні	Так	Втрата роботи або зниженн я продукт ивності, Проблем и із соціальн ою адаптаці єю	Ні	Так, дуже важли вою	Психологіч не консультув ання, Групи підтримки, Допомога з працевлаш туванням, Юридична допомога, Захист та безпека (притулки)	Ні	-
2.02. 2025 12:35: 57	18 - 25 ро ків	Вища (бакал авр, магіст р)	Фізичне , Психол огічне	1-3 роки	Так	Тривог а, Страх, Заниже на самооц інка	Ні	Так	Проблем и у взаємин ах з друзями чи родино ю, Проблем и із соціальн	Ні	Так, дуже важли вою	Психологіч не консультув ання, Групи підтримки, Юридична допомога	Ні	

									ою адаптаці єю, Відчуття соціальної ізоляції					
2.02. 2025 12:41: 25	18 - 25 ро ків	Вища (бакал авр, магістр)	Психологічне	6-12 місяців	Так	Страх, Заниження самооцінки	Ні	Так	Проблеми у взаєминах з друзями чи родиною	Ні	Так, дуже важливою	Психологічне консультування	Ні	
2.02. 2025 12:50: 48	8- 25 ро ків	Вища (бакал авр, магістр)	Психологічне	Менше 6 місяців	Так	Депресія, Тривога, Заниження самооцінки	Так	Так	Проблеми із соціальною адаптацією, Відчуття соціальної ізоляції	Ні	Скоріше важливою	Психологічне консультування	Ні	
2.02. 2025 13:01: 56	18 - 25 ро ків	Незакінчена вища	Психологічне	1-3 роки	Так	Заниження самооцінки	Ні	Ні	Відчуття соціальної ізоляції	Ні	Скоріше важливою	Психологічне консультування	Ні	
2.02. 2025 13:02: 42	18 - 25 ро ків	Незакінчена вища	Психологічне	Більше 5 років	Так	Депресія, Тривога, Страх, Відчуття	Ні	Так	Втрата роботи або зниження продуктивності,	Ні	Так, дуже важливою	Психологічне консультування, Групи підтримки, Допомога з	і	

						ізоляції, Занижена самооцінка			Проблеми у взаєминах з друзями чи родиною, Проблеми із соціальною адаптацією, Відчуття соціальної ізоляції			працевлаштуванням, Юридична допомога, Захист та безпека (притулки)		
2.02.2025 13:04:51	26 - 35 років	Вища (бакалавр, магістр)	Фізичне, Психологічне, Економічне	Більше 5 років	Так	Депресія, Тривога, Відчуття ізоляції, Занижена самооцінка	Так	Так	Втрата роботи або зниження продуктивності, Відчуття соціальної ізоляції	Ні	Не важливо	Захист та безпека (притулки)	Ні	Потрібно боротися не з наслідками, а з причиною насильства
2.02.2025 13:29:29	8-25 років	Вища (бакалавр, магістр)	Фізичне, Психологічне	6-12 місяців	Так	Страх, Занижена самооцінка	Так	Так	Відчуття соціальної ізоляції	Так	Так, дуже важливо	Психологічне консультування, Юридична допомога	Ні	Консультування, правова допомога

2.02.2025 15:04:10	8-25 років	Середня	Фізичне, Психологічне	Більше 5 років	Так	Депресія, Тривога, Зниження самооцінки	Ні	Ні	Проблеми у взаєминах з друзями чи родиною	Ні	Скоріше важливою	Психологічне консультування, Групи підтримки	Ні	
2.02.2025 15:26:24	8-25 років	Вища (бакалавр, магістр)	Психологічне	1-3 роки	Так	Депресія, Тривога, Зниження самооцінки	Так	Так	Відчуття соціальної ізоляції	Ні	Не важливою	Психологічне консультування	Ні	Юридична допомога
2.02.2025 15:37:00	18-25 років	Вища (бакалавр, магістр)	Фізичне, Психологічне	Більше 5 років	Так	Тривога, Страх, Відчуття ізоляції, Зниження самооцінки	Ні	Так	Проблеми із соціальною адаптацією, Відчуття соціальної ізоляції	Ні	Скоріше важливою	Психологічне консультування	Так	
2.02.2025 19:11:17	18-25 років	Вища (бакалавр, магістр)	Фізичне, Психологічне, Економічне	Більше 5 років	Так	Депресія, Тривога, Страх, Відчуття ізоляції	Так	Так	Втрата роботи або зниження продуктивності, Проблеми у	Ні	Так, дуже важливою	Психологічне консультування, Групи підтримки, Допомога з працевлаштуванням,	Ні	Не вистачає фахових та вмотивованих людей

						Заниже на самооц інка, Відчутт я провин и за абстра ктні речі та звинув ачення самого себе			взаємин ах з друзями чи родино ю, Проблем и із соціальн ою адаптаці єю, Відчуття соціальн ої ізоляції, Страх, панічні атаки, згодом агресія по відноше нню до людей			Юридична допомога, Захист та безпека (притулки)		
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	--	---	--	--

Буклет «Подолання наслідків домашнього насильства»

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ

ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Поради та ресурси для тих, хто постраждав, та для близьких.

ЩО ТАКЕ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО?

Домашнє насильство – це будь-які дії одного члена родини або партнера, спрямовані на приниження, контроль, залякування або нанесення фізичної, психологічної, сексуальної чи економічної шкоди іншому.

ВИДИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА:

- Фізичне: побої, удари, штовхання, удушення.
- Психологічне: приниження, залякування, контроль, маніпуляції.
- Сексуальне: примус до сексуальних дій без згоди.
- Економічне: обмеження доступу до грошей, заборона працювати.

НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

- Травми фізичного та психологічного характеру.
- Хронічний стрес, депресія, тривога.
- Соціальна ізоляція та втрата довіри до людей.
- Вплив на дітей: страх, агресивна поведінка, труднощі у навчанні.

КРОКИ ДО ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ

2. Звернутися за допомогою

- **Гарячі лінії:**
 - **Національна гаряча лінія: 0 800 500 335**
 - **Гаряча лінія для жертв домашнього насильства: 116 123**
- **Психологічна підтримка: центр кризової психології, психотерапевт.**

5. Юридична підтримка

- Оформлення обмежувальних приписів.
- Подання заяв до поліції та суду.
- Консультації юристів щодо прав та компенсацій.

1. Визнати проблему

Перший крок – усвідомити, що насильство неприпустиме і винен у ньому кривдник.

3. Подбати про безпеку

- Мати план втечі у разі загрози.
- Зберігати важливі документи та гроші у безпечному місці.
- Уникати самотійного протистояння агресору, за можливості залучати поліцію.

4. Психологічна допомога та реабілітація

- **Індивідуальна та групова терапія.**
- **Підтримка соціальних служб та громадських організацій.**
- **Заняття, що допомагають відновити самовпевненість та самоповагу.**

Ресурси та організації

- Національна гаряча лінія з протидії насильству: 0 800 500 335
- Поліція – дзвінок 102
- Всеукраїнська мережа центрів для постраждалих жінок та дітей
- Громадські організації: Ла Страда Україна, Фонд «Право на захист»